

تايين له فيكرى مه سعود محمەد دا

عومەر عەلى غەفور

٢٠٠٩

بسم الله الرحمن الرحيم

ناوى كتيب: ناين له فيكرى مه سعود محمهد دا

نووسينى: عومر على غفور

ژمارهى سپاردن: ژماره (۱۷) سالى (۲۰۰۹)

نۆرهى چاپ: يه كه م

سالى چاپ: ۲۰۰۹

نه خشه سازيى بهرگ و ناوه وه: سيف و سرمد

له بلا و كراوه كانى: پروژهى (تيشك), ژماره (۵۴)

ناونيشانى پروژه له سهر توپى نينته رنيت:

www.tishkbooks.com

نيمه يلى پروژه:

info@tishkbooks.com

tishkbooks@yahoo.com

پیرست

٤	پیشه کی....
٨	پینگه ی مه سعود محه مه د...
١٤	تایبه تمه ندیتی فیکری نووسه ر....
٢٠	جی ناین له ئه نتی ئایدیۆلۆژیای نووسه ردا
٢١	یه که م: ته فسیری به شهیری بو میژوو
٣٤	دوو دم: ریشه داری ناین و ههستی ناینی
٤٧	سییه م: رۆلی ئه ریتی ناین و زانایان و دامه زراوه ئاینیه کان
٦٢	چوار دم: وه رگرتنی دهسته واژده و زاراوه رهوانیژه کان له ده رپریندا
٦٤	دیداری ئک بو یه که م و دوا جار
٦٧	پرو فایلی مه سعود محه مه د
٦٩	په راویژه کان
٧٢	سه رچاوه کان

پيشه كى

سهره تاي ئاشنايم به نووسينه كانى ماموستا مه سعود محمهد بؤ سالى ۱۹۸۹ ده گه پيټه وه كاتى بؤ يه كه م جار له يه كى له كتيبخانه كانى سهر شوسته كانى سليمانى به رگى دووه مى كتيبى (مروؤ و ده ورويه ر)م كرى و بردمه وه مال له نوردوگاي گرده چال له هه ولير، كه نه وكات ئيمه ي خه لكى هه له بجه يان دواى گه پانه وه مان له ئيران لى نيشته جى كرد و ده ستم دايه بيخوينمه وه.

پالنه رم بؤ كرپنى نه و كتيبه فه لسه فييه له و ته مه نى سهره تاي گه نجيتيه دا به پله ي يه كه م بؤ نه وه ده گه پايه وه كه هر له سهره تاي هؤش كرانه وه مدا حه زم له خويندنه وه ي بابه ته فيكره كان و به تاييه ت نه و كتيبانه بوو كه ملاملا نئى فيكرييان تيدا بوو بؤ نموونه له نيوان ئيمان و ئيلحاد، له نيوان ئيسلام و مه سيحيه ت، له نيوان ئيسلام و كؤميونيزم و ناسيوناليزم و سه رمايه دارى (كاپيتاليزم).

راسته ي كه ي كه ده ستم به خويندنه وه ي نه و كتيبه كرد هيچى لى تينه گه يشتم، هر هيچ، نه وه نده وشك و ئالوز هاته به رچاوم باس ناكري، نه وه نده تيده گه يشتم كه باسى كرئكار و جوتيار و چه پ و نه و شتانه ده كات، ئيتر چى ده لى ته قه ي سه رم ده هات، چه نده لاپه ره كانم ده گوڤرى به لكو له جئيه كدا ده روازه يه ك بؤ تيگه يشتنى بدؤزمه وه بى سوود بوو. وازم لى هينا، بگره خه فه تم بؤ نه و چه نده ديناره ش خوارد كه له و بارودوخه دژواره ي نه و كاته دا به كرپنى نه و كتيبه له كيسم چوو.

سالى كؤتايى خويندتم بوو له په يمانگاي ته كنيكى كه ركوك له رى چه نده براده ريكه وه كه له خانوودا پيكه وه بووين هه ندى له و كتيبه فيكريانم ده ست كه وت كه له روانگه ي ئيسلامييه وه به رپه رچى ريبازه فيكرييه خورئاواييه كانيان ده دايه وه وه ك ماركسيزم و سه رمايه دارى، له وانه به تاييه ت كتيبه كانى محمهد قوتب وه ك (معركة التقاليد) و (شبهات حول الاسلام) و (جاهلية قرن العشرين) (التطور و الثبات في حياة البشر) و (الانسان بين المادية والاسلام)، هه روه ها هه ندى له كتيبه كانى فه تى

يه كن. به حوكمی حهزه بنه پرتیه كهی خۆم بۆ خویندنه وهی بابه ته جه ده لیه كان به تامه زرووه ئه و كتیبانه م ده خویندنه وه (ئه لبهت كتیبه كان نهینى و قاچاخ بوون و پیماننه وه بگرایه كارمان ته واو بوو).

له و كتیبانه سه ره تایه كه له بنه ماكانی فه لسه فهی ماتریالیزم و فیکری مارکسی تیگه یشتم وه ك مادیه تی جه ده لی و مادیه تی میژووی و ملامانی چینه لیه تی و حه تمیه تی میژووی و میژووی چینه كان و تیروانینى ماركسیزم بۆ ئاین و حاله ته رۆحیه كان و مه سه له ی ژیرخان و سه رخان و ده وری ئابووری له گۆرانی كۆمه لایه تی و میژوودا و دیکتاتۆریه تی پرۆلیتاریا و... هتد.

تا ئه مه م كرد له گرده چال ئازاد كراین و دواتر راپه رین و كۆپه وی به سه ردا هات.

كاتی له ئیرانه وه گه راپینه وه هه له بجه و بواریك بۆ خویندنه وه ره خسایه وه جارێكیتر چوومه وه سه ر (مروۆ و ده وروبه ر) ه كه ی مه سعود محممد، به لام ئه م جار ه یان، له گه ل ئه وه ی كتیپك كه ۲۰۰ لاپه ریه و به یه ك نه فه س و به بی هپچ ناو نیشانیكى لاوه كى یان دابه شكردنیك نووسراوه، ته واو پپچه وانه ی جارى پپشوو نه ك هه ر زۆر به ئاسانى تیى گه یشتم، بگه ر زۆم پى سه یر بوو كه بۆچی جار ان لپى تینه ده گه یشتم، به لام راستیه كه ی له گه ل خویندنه وه ی ره نگه زیده پۆیى نه كه م ئه گه ر بلیم عاشقى كتیبه كه بووم، چونكه ئه و ورده كاری و قوولئى و به هره و مه وزوعیه ت و مه وسوعیه ت و جوانیه ی له و كتیبه دا نیم له هپچكام له و كتیبانه دا نه مدیبوو كه پپشتر له مه سه له فیکریه كانی په یوه ست به و بابه ته وه خویندنه ونه وه. له گه ل خویندنه وه یدا هه ستم ده كرد له گه ل خۆی توانا و ئاسۆی بپركردنه وه منیش زیاتر و فراوانتر ده كات، بگه ر له ناواخنى به ره مه یكى فیکری و فه لسه فیدا جگه له لایه نه شیکاری و ته ئه مولیبه كه، ته نانه ت له رووی زانیاری گشتیشه وه زه خیره یه كى ده وه له مهندى له زانیاری میژووی و فه لسه فى و زانستى پى ده به خشیت.

خویندنه وه ی ئه و كتیبه خستیه كه لکه له ی په یدا كردنى به رگی یه كه میشی كه پیم وابوو له وه ی دووم بنچینه بیتر و گرنگتره، چونكه سه ره داوی بابه ته كان

له وئوه ده ستیان پئى کردوه. سه ره نجام په یدام کرد و خویندمه وه، به دواى ئه وه دا زۆر کيتر له کتیبه کانیم په یدا کرد و خویندنامه وه و ئه و کتیبانه بوون به یه کى له به نرخترین و سه رنجراکیشترین ئه و کتیبه فيکریانه ی له و چهند ساله دا خویندنامه وه. به به رده وامیش هه ست ده که م بۆچوونه کانی مه سعود محمهد زیندوون و له گهرمى مملانى فيکرى و سیاسیه کانی نه وه نوێکانیشدا ده که نه وه ده دره وشینه وه و بایه خیان ده رده که وئى.

له و کاته وه هه ستم ده کرد مه سعود محمهد بیرمه ندیکى هه لکه وتوه و ده بوو میله تى ئیمه که له روى فيکرى و روشنبیرییه وه به رماوه خۆرى به رماوه خۆره کانی ئه م پیاوه و به ره مه نایابه کانی به شیوه یه کى شایسته برخینین، چونکه مه سعود محمهد له نئو میله ت و ناوه ندیکى روشنبیریى لاسایکه ره وه و به رماوه خۆرى ئه م و ئه ودا ئازادانه و به پشت به ستن به توانا رۆحى و زه یینه کانی خۆى بیرى کردۆته وه و داهینانى کردوه و فيکرى به ره م هیناوه، قسه ی ئه م و ئه وى نه جوپوه ته وه. به لام ناگاداریی خوینده واران به تاییه ت نه وه ی نوئى له فيکرى ئه و زۆر که مه.

*** **

هه لکه وتووی مه سعود محمهد شتیک نیه شاراوه بئى، به لام که م نین ئه وانیه ی هه ول ده دن ئه و ته نیا له روى زمانزانییه وه به داهینه ر و لیها توو دابنن و له بایه خى نووسینه فيکرییه کانی که م ده که نه وه (چهند حاله تیکى له و جۆره م بپوه)، هاوکات که میش نین ئه وانیه ی نرخى ده زانن.

هه ژار موکریانی له باره یه وه وتویه تى "له هه موو کوردستان و له هه موو جیهانیشدا که س وه ک مه سعود محمهد د نانوئى، که سئى قه له مى ئه وى نیه، ئه و کوردیییه ی ئه و ده ی نووسئى ده تاقه تى که سدا نیه" (١).

خوسره و جاف ده لئى "من پیم وایه ئه وانیه ی له ده ره وه خه لاتى نۆبئل وهرده گرن له مه سعود محمهد زیاتریان یان پئى نیه" (٢).

نابین له فیکری مه سعود محهمه د ا

فهراهه پیربال له باره وه ده لئى "مه سعود محهمه د تاکه فه یله سوفی کورده و تاکه نووسه ریشه توانییتی فه لسه فه به زمانى کوردی بنوسی و له ناو ده فری زمانى کوردیدا بیگونجینیت".

که مال مه زهر وتویه تی "مه سعود محهمه د هیچی له بهر نادشو که متر نه بووه .. له زاروه بژیرى و زمانى عه ره بییدا که س نه بووه شان له شانى بدات .. هه ر بولیکى هه لبرادایه شوپه سواری مه یدان بوو" (۳)

*** **

پيگهئى مه سعود محمهد دا

من پاش خوئندنه وهى ئه وهى پيدا گه يشتوم له نووسينه فيكرييه كاني مه سعود محمهد - كه رهنگه به شى هه ره زورى نووسينه فيكرييه كاني بئى - له و باوه پرده دام ئه وانى سهره وه له وه لسه نگانده ياندا زياده ره وييه كى ئه وتويان نه كر بئى به تاييه ت ئه گهر باس له بازنه كورد بيه كه بكرئى. به بر واي به نده نووسينه كاني مه سعود محمهد ئه وه ده هئتن له ريزى به ره مه كاني گه ره بيرياران و نووسه راني دنيا دا دا يان بنئين، به لام ئيمه ي كورد، به وته ي نه جمه دينى مه لا "زيندوكوژى مردوو په رستين" و وا راهاتووين هه لكه وتوانمان تا له ژياندان پشتگوئيان ده خه ين و بارته قاي كوژش و خزمه ت و داهئنانه كانيان گرنگيان پئى ناده ين تا له م دنيا يه كوچ ده كه ن ئه وكاته ده كه ويه پيا هه لدانيان و كوړ و كو بوونه وه و فيستيقاليان بو ساز ده كه ين.

بيروپراكاني مه سعود محمهد له بواري ليكده وهى زاتيه ت و باري دهرووني و كو مه لايه تىي مروژ و رافه كردنى ميژوو و گواني كو مه لايه تيدا، هيچيان له بيروپراكاني نووسه راني ناودارى جيهان كه متر نييه كه خوئنده وار و روشنبيرانمان ئالوده و تامه زروى به دودا دا گه ران و خوئندنه وه و بانگه شه بو كردنيان، بگره به بر واي به نده نووسينه كاني ئه م به حوكمى ئه وهى فيكريكى ته او كورد بيه كه عه قليكي كورد بى شاره زا له واقيعه كورد بيه كه و به هه ست و نه ست و بو ن و به رامه ي كوردى و له كاسه ي زمانى كورديدا به ره م هاتوو و فيكريكى له قوتونراوى له ده ره وه هئنا و نييه، ئه و تاييه تمه ندييه شى هه يه كه له تيگه يشتنى خوئنده وارى كورده وه نزيكتره، به پيچه وانه ي بيروپرا و تيؤر و ليكده وه كاني بيرمه نده بيان نييه كان و هه وادار و لاساييكه ره وه خو مال نييه كانيان، كه به ره مه كانيان به زورى مو ركي كي شه و گرفت و بو ن و به ها تاييه ته كاني كو مه لگه كاني خو ياني به سه ره وه زال له و به زه حمه ترو ئيه يان له زه ينى كورديدا ده چه سپن.

ئه وهى به لاي منه وه وهك خوئنه ريكي به رده وامي نووسينه كاني مه سعود محمهد جيى سه رنج بووه ئه وه يه ئه و بوچوون و ليكده وهى پيشكه شيان ده كات

بەرەنجامى وردبوانەو و رامان و ليكدانەو و زيرەكانەى خويەتى له مه سه له كانى مروڤ و بوون و ميژوو و كو مه لايەتى و سروشتى شتەكان و ئەو شيۆه نووسين و ليكو لايەنەو و يەى وەلا خستوو كه بو ديراسە كردن و هەلسەنگاندن و رەخنە ليگرتنى فيكرەيه ك يان بوچوونيك پەنا بو كۆكردنەو و ي بوچوونى ئەم و ئەو دەبات، تەنانەت له شيۆه و قالبى نووسينيشدا له قالبە باو هەكى ليكو لايەنەو و ئە كادىمى دەرچوو كه ليكو لايەنەو بو پيشەكى و چەند بەش و سەردير و ناو نيشانئىكى سەرەكى و لاو هكى و ئە نجامگيرى كۆتابى دابەش دەكات، بەلكو لەبرى ئەو و كتيبەكانى بەزورى له سەرەتاو تا كۆتابى يەك هەناسەن و هيج پۆليگرتنىكى بابەتى و سەردير و ناو نيشانگەليكى تيدا نيينەن كه رەنگە ئەو شيۆه نووسينە بەلاى زۆريك له خويندەرانەو و قورس بى.

نووسەر و پراى ئەم توانا داھينەرانەيه و ئەو خزمەتە بەرفراوانەى لەبوارەكانى فيكر و ئەدەب و زمان و رۆشنبيريديا پيشكەشى كردو، كه چى وەك پيوست لەلاين رۆشنبيران و خويندەوارانى كوردەو و بايەخ بە نووسينەكانى نەدراو و قسەيان لەسەر نەكراو و هەول نەدراو خويندەواران بە بەرھەم و بوچوونەكانى ئاشنا بكرين.

رەنگە بەرزى ئاستى زمان و دارشتنى مه سعود محمەد و ئەو وردبوانەو و چرپوانەو و فيكرىيەى له ليكدانەو و شروڤە كردنى بابەتە فيكرى و فەلسەفى و سياسيه كاندا بەخەرجى داو بەلاى خويندەوارى ئاساييه وە هۆكارىك بى بو تەنگەتاو بوون و دريژەنەدان بە خويندەو و نووسينەكانى، بەلام پيم وايە لەناو هۆكارەكاندا دوو هۆى سەرەكى رۆلى بەرچاويان هەبوو لەو وەك پيوست بايەخ بە بەرھەمەكانى نەدراو:

١- نووسەر سەر بە ئايدىلۆژيا و لايەنىكى سياسىي تايبەت نەبوو كه كار بو رەواج پيدانى بىرۆكەكانى بكات وەك بەشيك له گوتارى فيكرى و سياسىي ئەو لايەنە، بەلكو، وەك خوى باسى دەكات، وەك رۆشنبيريكى ئەنتى-ئايدىلۆژى كارى كردو و بەزورىش بەپيچەوانەى ئاراستە و بەرژەو وەدى رۆشنبيريى زال بەسەر گۆرەپانى

رۆشنبیرى ئەو کاتەى کوردستان، که رۆشنبیرى چه پ بووه، کارى کردوه. ئەمه وای کردوه بهرهمهکانى بهجۆرىک له جۆرهکان لاتهریک بکړن.

۲- تا ئیستاش جۆرىک له خۆپهرستى و چاو ههلههاتن به داهینانى یه کتر بهسهر ناوهنده رۆشنبیرى و کهلتورییهکهى کوردستاندا زالّه و رۆشنبیرانمان نهگهیشتونته ئەو ئاسته له سینهپاکى و هۆشيارى که به پىگهیشتن و درهوشانهوهى ئەستیرهى بهختى یه کتر بگهشینهوه و ئیرهى سهردلیان نهگریت و پيشکهوتنى ئەویدى به بیبايهخبوون و پهراویزکهوتنى خۆى نهزانى، که رهنکه یهکى له هۆکارهکانى بايهخ پینهدانى مهسعود محمەدیش وهک پىویست بۆ ئەم درده رۆحییه بگهپرتهوه، عهرهبیش وتویتى "کل ذى نعمة محسود" واته ههموو خواپیداویک ئیرهى پى براوه.

ئەگەرچى پاش ههرهسى بلۆكى سۆشیاالیستى رۆژهلاتى ئەوروپا له سهرهتای نهوهدهکانى سهدهى رابردودا و رهوینهوهى دهسهلاتى بیهاوشانى رۆشنبیرى مارکسیزمى بهسهر گۆرپهپانى رۆشنبیرى کوردستاندا نووسینه فیکرییهکنى مهسعود محمەد، که بهزۆرى ههلسهنگاندن و رهخنهلیگرتنى تیۆرى ماتریالیزمى میژوویى و بۆچوون و سیاسهتهکانى حزب و دهسهلاتهکانى سهربهو قوتابخانهیهیه، ئەو گهرم و گورپى و سهرنجپراکیشیهى جارانى لای خویندهوارانى نهوهکانى دواتر نییه وهک ئەوکاتهى رۆشنبیران لهگهلا مملانیى رۆشنبیرى چهپدا دهستهویهخه بوون، بهلام لهبهرچهند هۆکارىک هیشتا بهرهمه فیکرییهکانى نووسهر بايهخ و سهنگى خۆیان ههر ماوه و ناوهندى رۆشنبیرى کوردى لییان بىنیاز نیه، لهوانه:

۱- تهفسیرى ماتریالیزمى بۆ میژوو گهرچى ئەزموونى شکستخواردووى چهفتا سالهى حوکمى دهولهته شیوعى و سۆشیاالیستیهکان تووشى بىمتانهیى و بیباخبوونیکى گهردوونى کردووه، بهلام لهگهلا ئەمهشدا هیشتا وهک تیۆرىکى فیکرى و فهلسهفى

هەر ماوه و دوا هه ناسه ی نه داوه و ئەگه ری چالاكبوونه وهی له ده وره یه كی نوپی میژوویدا به دوور نازانری، چونكه فيكر وهك شته زیندوو هكانیتری دنیا ده چیتته وهیهك و ناوودهنگی كز ده بی، به لام به ته واوی نامری و رهنگه له وه رزیکیتی میژوویدا به سیمایه كی نوپوه ده ركه ویتته وه، به تایبته كه ده زانین ته مه نی ماتریالیزم زۆر له ماتریالیزمی میژوویدی و ماتریالیزمی دیا له كتیک و فه لسه فه ی ماركسیزم كۆنتره، وهك ده زانین تانیسته یش ماكسیزم هه وادارانى خۆی له جیهاندا هه یه.

۲- بۆچوونی نووسه ر له باره ی ته فسیری میژوو و گوپانی كۆمه لایه تی كه خۆی ناوی راقه ی مرۆی بۆ میژوو یاخود "ته فسیری به شه ری بۆ میژوو" ی لی ناوه ته رحیکى ورد و قوولّه و خاوه ن سیما تایبته تی خۆیه تی و بایه خ و چاره نووسی نه به ستراوه به چاره نووس و مان یان نه مانى ئە و فه لسه فه یه وه كه له بنه پره تا مه سعود محمد ده تیۆره كه ی له به رامبه ر ئە و گه لاله كرده، بۆیه ئە و نه زه ره ی نووسه ر بایه خى خۆی ده پاریزی و قابیل به وه یه بخوینریته وه و به دیدی نوئ و له ژێر رۆشنایى تیگه یشتنى نوئ له یاساكانى په یوه ندییه كۆمه لایه تییه كان هه لسه نگینریته وه.

۳- ئاماژه كانی نووسه ر بۆ ریشه دارى و کاریگه ری و پێویستی ئاین و لایه نی رۆحی بۆ مرۆف تا ئە و رۆژه ی مملانی له نیوان ئاین و فه لسه فه دژه ئاینی و ماتریالیزمیه كاندا هه بی بایه خى خۆیان ده مینى (گه ر له دامینى بیروپرای به هیژتریشدا بن)، دیاره ئیستایش كه ماتریالیزمی ماركسی پاشه كشه ی كرده ماتریالیزمی دیکه هه ن له جیهاندا كه له رووی فه لسه فییه وه به جوړیک له جوړه كان هه مان تیروانینیان له به رامبه ر ئاینه كان هه یه. ئە لبه ت ئە م خاله یان زیاتر به لای ئاینپه روه رانه وه جیی گرنگی و بایه خه.

۴- هه ندی له بۆچوونه كانی نووسه ر له مه ر رۆلی ئیجابیانه ی ئاین و ئیسلامه تی له كۆمه لگه ی كورده واری و له بواری هینانه كایه ی به هاكانى یه كسانى و دادگه ری كۆمه لایه تیدا، له ناو هه لویستی زۆربه ی رۆشنبیرانى سه ر به نه وه ی ئە ودا، كه خاوه ن

جيهانبينىيەكى لائىكى و چەپ بوون بۆ بوون و ژيان و ئەخلاق و كۆمەلايەتى، ئەگەر هەلۆيستىكى تاقانە نەبى كەم وئىنەيە.

ليرەو بە گرنگ زانى بۆچوون و كۆمىنتە پەرش و بلاو پيوەنديدارەكانى بە ئاين و بابەتە رۆحى و ئاينىەكان لە بەرھەمە فيكرىيەكانى نووسەر بكمە بابەتى لىكۆلينيەويەك بىئەوہى مەبەستم بىت بەوہ نووسەر وەك بىرمەندىكى دژيان لايەنگرى بىرى ئاينى نىشان بدەم، چونكە نووسەر خۆى لە زۆر شوينى نووسىنەكانيدا جەخت لەسەر ئەوہ دەكات كە خۆى بەشوئىنكەوتەى ئايدىلۆژيايەك دانانى و قەتیش بە كەسىكى نەوتوہ فلانە رىگە بگرە بەر، بەلام ئەمە رىگر نيە لەوہى خوئىنەران و تويزەران و رەخنەگران بە قوللايى بۆچوونەكانيدا بچنە خوارى و رۆحىيەتتىكى تىدا بدۆزنەوہ كە رەنگە نووسەر خۆيشى نكولى لەوہ بكات پەيامىكى لەو جۆرەى لە دووتويى دەقەكانيدا هەلگرتوہ.

دەق دواى ئەوہى بلاو بوويەوہ ئىدى مولكى خوئىنەرە و مافى ئەوہى هەيە خوئىندەوہى خۆى بۆ ئەو دەقە بكات بەبى ئەوہى نەيارىى نووسەرى دەقەكە بۆئەو جۆرە تىگەيشتن و خوئىندەويە بىتتە پاساويكى لۆژىكى بۆ بىبايەخبوونى ئەو خوئىندەويە.

راستىەكەى لە سەردانىكا بۆ لاي نووسەر لەسالى ۱۹۹۷ كاتىك پىم وت من كتیبىكم نووسيوہ لەبارەى ئاين لە فيكرى جەنابتدا، بەسەر سورمانەوہ گوتى "جا من چىم لەبارەى ئاين وتوہ تا كتیبى لەسەر بنوسرى؟!"

رەنگە مامۆستا مەسعود محمەد وا تىگەيشتىبى كە من ئەوم وا نىشان داوہ كە بەتاييەتى لەسەرى ئاينى نووسيوہ، بەرگرى لىكردوہ يان لەدژى قسەى كردوہ، بەلام من ئەوم نەكردوہ، ئەوہى كردوومە تەنيا كۆكردنەوہى دەقە پيوەنديدارەكانى نووسەرە بە بابەتە ئاينىەكانەوہ و دۆزىنەوہى ئەو جومگە ھاوبەشانەيە كە ئەو سەرەداوانە بەيەكەوہ دەبەستنەوہ. ليرەويە هەولم داوہ دەقەكان وەك خۆيان لە چەند تەوہرەيەكدا بخەمە رووبەبى ئەوہى واتا و مەبەستىك لە دەرەوہى دەقەكانەوہ بۆ سەلماندى بۆچوون و قەناعەت باوهرىكى تاييەتى خۆم بەسەر ئەو

دەقاندەدا بەسەپيئەم، يان بۆچوونى خۆم لەبارەى ئەوەى نووسەر وتويئى، جا بە سەلب ب يان بە ئىجاب، دەبېرم.

دەشى ليرە يان لەوى لەگەل بۆچوونەکانى ئەو جياوازىم، بەلام ئەو جياوازيەم تىكەلى ئەم بابەتە نەکردووە و هەولم داو، بەپيئى توانا، کارم تەنيا ريککستەن و خستەنەرووى بۆچوونەکانى نووسەر بى لەو بوارەى ديارى کراوە.

لە کۆتايى ئەم پيشەکيەدا بەپيويستى دەزانم ئەو بەلئيم کە ئەم بابەتە وەك ليکۆلئەووەيەك لە ژمارە (٧)ى سەنتەرى (برايەتى)دا لە ئابى ١٩٩٨ بلاو کراوەتەو، کەئەوکاتە هيشتا ماموستا مەسعود محمەد لەژياندا بوو. بەلام دواى تپەرپيئى ئەو چەند سائە و ئەو (انطباع)ەى لە ئەنجامى ديداريك لەگەل نووسەر و دواتریش کۆچى دوايى لە ١/٤/٢٠٠٢دا و دواى ئەوەى برايانى پرۆژەى تيشك بۆرە قەولئىكيان پيدام کە بابەتەكەم بۆ چاپ بکەن بە چاويكى رەخنەگرانە بە بابەتەكەدا چوومەو و ئەولايەنە سۆزبواييەى لە هەندى هەلپژاردنى هەندى ئەو وشە و دەستەواژە و دەربريئانەى لە ئەنجامى جۆريک لە سۆزبواييەو وە خويان بەسەر بابەتەكەدا سەپاندبوو دەسکاريم کردن بەشيۆەيەك لە خزمەتى بابەتبيوونى بابەتەكەدا بيئت. هەر وەها هەندى روونکردنەو وە کە بەپيويستم زانيووە زيادەم کردووە، ئەو ئەنجامگيريەش لە کۆتايى بابەتە بلاو کراوەکەدا هەبوو بە زيادەم زانى و لامدا.

مەسعود محمەد لە نووسينيکيدا لەبارەى شيوازى خوئى لە مامەلەکردن لەگەل وشەى بيانى دەلى "خۆم لە بەکارهينانى وشەى بيگانە نەپاراستووە ئەگەر زانيبيئەم باشتر مەبەست دەگەيەنى"، ليرەو و دەبيئى ژمارەيەكى زۆر وشەى عەرەبى لە دەقەکانيدا بەکارديئى وەك (مولتەزيم، مەفهوم، سەقافەت، مەعلوم، تەئسیر، ئەسەر، لزوم... هتد) لەبەرئەو و بۆ پاراستنى ئەمانەتى وەرگرتن وشەکانى نووسەرم وەك خويان گواستۆتەو، بەلام لە هەندى شويندا رينووسەکەيم لە رەنووسى ئىستەى نووسينى کوردى نزيك کردۆتەو.

*** **

تاييه ته نديتتي فيكري نووسهر

خوينهر له نه نجامى خویندنه وهى نووسينه فيكريه كانى مه سعود محمهد دا نه وهى بهروونى بو درده كه وي كه نووسهر خوئى به فيكر و ئايديو لوژيا و قه ناعهت و باوه ريكي پيشوه خت چه سپاوه وه گري نه داوه كه، وهك نووسه رانى شوينكه وتهى ئايديو لوژيا جوړاو جوړه كان، هه ول و ته قه لاکانى بو پشت نه ستور كړدى نه و باوه ر يا خود فيكره ته رخان بكات، به لكو وهك رو شنبيريكي خاوه ن بير كړدنه وه و ناراسته و شيوازي فيكري سه به خو و دوور له ناراسته و كارت يكردى تا قميكي ئايديو لوژيا تاييهت ديه پيش چاو، كه ناراسته ي بير و قه ناعهت و هه ستي سپاردوه به ناراسته ي نه و شنه بايه ي كه پاش بير كړدنه وه و ليك دانه وه و تويزينه وهى خوئى ده گاته نه و باوه ر په ي كه له لاي حه قيقه ته وه هه ليكردوه.

نووسه ر به پشتمه ستن به رامن و ليكولينه وه و هه لسه نگاندى خوئى، خوئى بو به گژاچوونه وهى نه و بير و باوه ر و قه ناعهت و سياسه تانه ته رخان كړدوه كه له لايه ن هه ر ريزه ويكي فه لسه فى و سياسى و ئاينى و كومه لايه تى يان ده سته و تا قميكي حزبى و ري كخراوه ييه وه پشتگيري ده كرين و، به لاي نووسه ر وه له گه ل حه قيقه تى رووتدا ليك ده دن، به تاييهت فه له سه فه ي ماترياليزمى ميژوويى، كه به گوته ي نووسه ر بو ماوه ي پتر له چل سال بالى به سه ر گوړه پانى رو شنبيري و سياسى كوردستاندا كيشابوو، كه نووسه ر به شى هه ره زورى كوششه فيكريه كانى بو شپته لكردن و ره خنه ليكرتنى بنه ما و بوچوون و پيوه ره كانى نه و تيوره و سياسهت و هه لويس ته كانى حربه كورد ييه كانى سه ر به و قوتابخانه فيكريه ته رخان كړدوه.

نووسه ر له باره ي هه لويس تى له پابه نديبون و ملكه چكردنى مروؤ بو ئايديو لوژيا و باوه ريكي تاييهت و خوگونجاندى له گه ل بنه ما فيكرى و سلوكيه كانيا و خو نه بانكردن له هه ر دهنگ و ره خنه يه كى نه يار به و ئايديو لوژيا يه، ده لى "به لاي منه وه ئاده ميزاد له هه موو فه لسه فه و باوه ريكي به نرختر و به شه ره فتره ... له و تاريخستانه ره شتر و نهنگوسته چاو تر نيه كه مروؤ وهك به رخ رام بكرى بو كاويژكرنى تاكه يه ك باوه ر، تفاندنه وه و هينانه وهى هه رچى باوه ريكيتر هه يه غه يرى نه و". (۱)

بۆچوونه كانى زادهى بييركردنه وه وليكدانه وه و رامانى خوڤيه تى له ديارده و حاله ته فيكرى و سايكۆلۆژى و سياسى و كۆمه لايه تيه كان، هه ميشه ئه وه دووپات ده كاته وه كه ئه وهى ده ينوسى گوزارشت له قه ناعه تى تايهت و ئازادانهى خوڤى ده كات و بۆ قبولكردن يان ره تكردنه وهى بيروبوچوونيك چاوه پى برپيار و حه زى كه س و تا قميك ناكات، هه ر بۆيه ئاماده يه هه ر كات له ئه نجامى تيفكرين و توڤيڤينه وه پووجه لى باوه ر و قه ناعه تىكى بۆ ده ركه وت به بى دودلى لى پاشگه زبيته وه ئه گه رچى بۆ ماوه يه كى زۆر ييش به رگرى لى كردبى، له م باره يه وه ده لى "قه ناعه تى من وه ك قه ناعه تى هه ر كه سيكى زال به سه ر دل و مييشك و ده ست و زمانى خوڤيدا له ناخى دل و ده روون و له ئاكامى ليكدانه وه و ليكۆلينه وه و توڤيڤينه وهى سه ره بخۆ و ئازادى خاوه نه كهى پهيدا بووه، هه ر بۆيه شه ئيمكان هه يه ئه وهى به ئازادى قه ناعه تى له دلى خوڤيدا پهيدا كردوه به ئاسانى واز له هه لهى خوڤى به يڤيڤيت، چونكه كه حه قيقه تى لى روون بۆوه چاوه نۆرى رازيبوون و راليبوونى ده سه لاتى سه ره وهى خوڤى ناكات بۆ ئه وهى بپوا بكات به ره وابوونى گۆرپينى قه ناعه ت... چه ند به ئاسانى له تينه وتيدا ئا و ده خۆمه وه هه روه هاش به ئاسانى واز له و باوه رهم ده هيتم كه به به لگه ده پووجه يته وه با به هه مو عومريشم ريزم لى گرتبى".

بۆيه ئامۆگارى خوڤينه واران و رۆشنبيرانى كورد ده كات كه بىرى خوڤيان له بۆتهى ئايديۆلۆژيايه كى داخراودا له قالب نه دن و هه ستى ره خنه گرانه يان نه كوژن به لكو له هه موو باره كاندا بيروهوشيان بخه نه كار و سل له ره خنه گرتن نه كه نه وه و ده لى "من يه كه م ئامۆزگاريم بۆ رۆشنبىرى تازه پيگه يشتوى كورد ئه وه يه خوڤى نه كاته پاسه وانى فكره ي قالب به ستوو... چاوى ره خنه ي نه نوڤيڤينى، هه رده م ئامادهى ره فز بيڤت، به مه رجيك سه ره له نوڤى نه بيڤته و به پاسه وانى ره فز" (٢).

نوسه ر هينده له ئاكامى پا به ندبوونى ئايديۆلۆژى و خوڤيڤيدانى ناھوشيارانه به قه ناعه ت و باوه ره چه سپيوه كانى ئايديۆلۆژا، هه ر ئايديۆلۆژيايه ك بى، ده ترسى ته نانه ت سل له وه ش ده كات خوڤينه رانى بانگ بكات بۆ باوه رهيڤان به و بۆچوونانه ييش كه خوڤى له رپى رامن و ليكدانه وه كانيه وه راستيان ده سه لميڤينى و خوڤى گوتهى

پووجه لى درويه كى پهره سه ندوويان پى درده خات، چونكه له وه ترساوه باوه پرهينان به و قه ناعه ته سه لماوانه له ئاينده دا لاي ئه و خوينه رانه ي باوه پريان پى دينن بيته باوه پرىكى قالب به ستوو و شووره يه كى پيروزى به ده وردا بكيشرى كه بوارى سه رله نوئ چاوپيدا گيرانه وه و له مه حه كى عه قل دان و هه لسه نگانده وه ي نه درى له كاتى كدا بيروبوچوونه كان چه نده توكمه و ته واو و پر بينه به رچاو، له مه ودايه كى دوور ياخود نيزي كدا گوشه نينگا و سياق يكيتر بو خويندنه وه و ره خنه ليگرتنيان ده دوزرته وه .

- بو نمونه له هه ردوو به رگى يه كه م و دووه مى كتيبي (مرؤف و ده ورويه) دا له زور جيگه و بونه دا به لگه ي كوئكريتي و واقيعى له سه ر ريشه دارى هه ستى ئاينپه روه رى و باوه پردارى له سه روشتى مرؤفدا و، كارى گه رى به ها و باوه ربه غه بييه كان له سه ر ژيانى كوومه لايه تى و سياسى گه لان و بزوتنه وه ي ميژوونا نيته وه و ده يكاته نيشانه ي گومان و پرسى ار له سه ر تيورى ماترياليزمى ميژووى و ماترياليزمى دىاله كتيك، كه ئاينيان به ده يارده يه كى كوومه لايه تى نااسمانى و، زاده ي عه قل و ده رهاويشته ي پيداويستيه ئابورى و كوومه لايه تيه كانى چاخه ديينه كانى ميژووى مرؤفايه تى و، به ره نجامى بارى دواكه وتوى و سه ره تايبوونى ئاستى هوشيارى كوومه لگه به راييه كانى ميژووى مرؤفايه تى و، به تلياغى گه لان و چه كى ده ستى چه وسينه ران و، له هه موو باره كاندا به سه رخانه ي ژيانى ئابورى، له قه له م ده دا.

نوسه ر له گه ل ئه وه ي له به رگى يه كه مى كتيبي (حاجى قادرى كوئى) دا بيباكى خوى له نووسينيك نيشان داوه كه بيورراكانى ئه وى له به رگى يه كه مى هه مان كتيبا به (ميتافيزيكي) داناوه و ده لئ "وه سفى ميتافيزيكي ئه و پياو توقينره نييه كه وه ها به راشكاوى له مرؤف بيته عه يب"، له گه ل هه موئه مانه دا كه چى هيشتا خوى به لايه نگرى ئاين بريار نه داوه و ئاماده نه بووه بانگه واز بو ئه و قه ناعه ته ي بكات كه به چه ندين به لگه پشتيوانى لئ ده كات، بگره به پيچه وانه وه له چه ندين جيذا لوى به لگه هينانه وه كان ئه وه دووپات ده كاته وه كه ئه و مه به ستى له و قسانه بانگه ولكردن

نییه بۆ ئه و باوه ربه و نایه وی به وه کابرای مادی بکاته خوداپه رست، وه ک ده لئ ..
 لیره دا هه رگیز مه به ستم ئه وه نیه بلیم بیرکهره وهی مادی واز له باوه ربه که ی خوی
 بهینیت و بپیته خودا په رست" (٣). یان ده لئ "یه ک پیت له نووکی خامه ی منه وه
 نه چۆته سه ر کاغه ز و ویستبیتی خه تیک له نیوان ماده و غه یب رابکیشیت و
 فه لسه فه ی مادی بۆ خاتری ئاین وه یا هه ر جۆره بیرکردنه وه یه کی میسالی و غه یبی
 بی، بیووچینیته وه" (٤). "من له م قسانه دا نالیم ئه و باوه ربه ی یه کیکی پاکستانی بۆ
 سه ر مه رقه دی که یلانی راده کیشیت ئاخۆ راسته یا چه وته، من ته نها دیارده که
 به رووی خوینده ردا ده ده مه وه له گه ل هندی پرسیری دوولانه و گومانکارانه بۆ
 ئه وه ی په له نه کات" (٥) .. له م قسه یه مده مه به ستم نییه له جیاتی پیاوی ئاینی
 به لگی هۆشه کی (عه قلی) بۆ عیلمی خوا په یدا بکه م، داواش له مولحید ناکه م ئیمان
 به بوونی خوا بهینیت" (٦)، "من مه به ستم نیه لیره دا داوا له خوینهر بکه م موسلمان
 بیت و رۆژی جزمیکی قورئان بخوینیته وه، ته نها مه به ستیکم هه بی ئه وه یه که لاینی
 زاتیدوونی مرۆف بهینمه به رچاوانه وه" (٧) "هه لبه ته من لیره دا مه به ستم ئه وه نیه
 مولحیدان بکه مه ئیماندار.. " (٨)، "له وه ته ی هه م به که سم نه گوتوه فلانه ریگه
 بگره بهر.. " (٩).

نووسه ر له هه موو ئه و کتیبانه یدا که بیروبوچوونه کانی له باره ی ته فسیری
 میژوو و کۆمه لایه تی تیئاندا بلاو کردوه ته وه به پله ی یه که م جه ختی کردۆته سه ر
 هه ولدان بۆ پووچاندنه وه ی بیروبوچوونه کانی ماتریالیزمی میژوویی له راقه کردنی
 میژوودا و ره خنه گرتن له هه لویسته کانی رۆشنبیران و حزبه کوردیه کانی سه ر به و
 قوتابخانه فه لسه فه ییه، ئه میش له و روانگه یه وه بووه که هه سته کردوه زالبوونی ئه و
 فه لسه فه یه به سه ر زهین و هۆش و هه سته به شی هه ره زۆری خوینده واران ی کورد له
 سی سالی دوا ی جهنگی جیهانیی دووه مده، وای کردوه ئه و فه لسه فه یه بیر
 رۆشنبیری کورد به ره و له قالدان بیات و ده رگای ئاگاداربوون له هه ر فیکره و
 فه لسه فه یه کی دی لی دابخات.

نوسەر ده لى "سى سال پتره (له حه فتاكانى سه دهى رابردوودا بووه) خوینده وارى كورد هرچى فيكره يه كى دهره وهى جوغزى ماترياليزم هه يه لى حهرام كراوه.. "به شيوه يه ك" ..ههچ موباله غه له وه دا نيه كه ده لىم ديتومه مه لای كورد له نىو نه لقهى تازه خوینده وارى كورد نه يو پراوه به ره هاى هه موو باوه پىكى ئاينى راست و دروست و بى ته ئولى ئيسلامه تى باس بكات وه يان به دهنگى دلپره وه بلى بذه ما ئابوريبه كانى ئيسلام له كۆمىونيزم باشتره "(۱۰).

ويژاى نه وهى - وه ك باس كرا - به شى زورى كۆششه فيكره يه كانى له مه يانى گفتوگو له گه ل ماترياليزمدا به خهرج داوه، به لام له په نا نه و بابه ته سه ره كيه شدا ره خنهى له فيكره و هه لوىستى لايه نگرانى فه لسه فه و ئاين و باوه ريديكه يش گرتوه كه نه و هه لوىستانه به لای نووسه ره وه له خزمه تى مرؤفدا نه بوون، وه ك دياردهى توندوتيزى نه و دینداره نه خوینده وار و سادانهى به ناوى جياوازى مه زهه ب و دینه وه كارى ببه زه ياننه ده كهن، يان وه ك هه لوىست نه و جه زبه گرتوانهى به بى ليكدا نه وه و بىركردنه وهى خويان عيسمه ت و غه بيزانى وه پال رييه ره رۆحيه كانيان ده دن.

به كورتى نووسه ر - خوى وتهنى - هه ميشه ئامادهى ره خنه و ره فزكربنى نه و ته رح و بىروبووچوون و ره فتاران هه كه به لايه وه جى ره خنه ن. به لام وه ك سروشتى زورىك له ره خنه گران كه به ديلىك بو نه و شتانهى ره خنه يان لیده گرن پيشكه ش ناكهن، نووسه ريش ره خنه له زور فيكره و گوفتار و ره فتارى مه زهه ب و ئايدىو لوتيا و گرووپه كان ده گرى به بى نه وهى شان به شانى ره خنه كان، به ديل و چاره سه رىكى روون بخاته به رده م خوینده ران بو هه لباردنى ريگه يه كى تر جيا له وهى له واقيعه كه نا هه يه و نووسه ر به دروستى نازانى.

دياره نووسه ر نه م ره خنهى رووبه پروو كراوه ته وه، نه و يش به وه وه لامى ده داته وه كه "مه رج نيه له سه ر نه و كه سهى هه له له شتىكدا ده دۆزىته وه بارى راستى شته كه ش بدۆزىته وه، چونكه رهنگه راستى شته كه به ند بى به سه ره ده رىكردن له گه ليك ماك و پىكه ينه ر و پيوهندى و ده روبه ر و ئاو و هه واوه كه له تواناى بابا يه كى

كه م تواناي وهك مندا نه بئ وهيا له من به ده سه لاتتريش نه بئ، من ده زانم
(۲۳۷۹۵۴۷*۵۳۹۶۸۲۱) ناكاته (۱۵۰۰) به لام مه رج نيه بز انم ده كاته چهن د... بهر له
۲۵۰۰ سال كه ده يان زاني زه وي خپه نه يان ده زاني بو چي ئاوي ده ريان كان نارژي ته
بو شايي، چونكه جاري نيوتن ده ستووري كيشه ري نه دو زيبو وه، ئاسمان ناسيش له
پله ي سه ره تاييدا بو" (۱۱)

نوسه ر به وه ويژداني خو ي ده حه وي ني ته وه كه هه له كان ي ناو في كره يه ك
ده ستني شان بكات و خو ي نه ريان لي به ئا گا بي ني، له وه به دوا دان به بي تواناي خو يا كه
مه رج نيه كه ره سته ي في كرى و مه عريف ي نه وتوي له ده سته ا بي كه بتوان ي
دا ر شته يه كي نو ي له جي ي پيشنيار بكات

*** **

جیئی ناين له فه لسه فهی (ئه نئی - ئایدیۆلۆژیا) ی نووسهردا

مه سعود محمەد خۆی وهك رۆشنییریکی نا ئایدیۆلۆژی دەناسینی و ناوبه ناویش بی ئایدیۆلۆژیایی خۆی و بانگه وازنه کردنی بۆ هەر فيكره و ئاین و رییازتیک دوویات دهكات هه.

به لام ئەگەر چا و له و خۆبه ریکردنه راسته و خۆیانه ی نووسه ر خۆی سه باره ت به ئایدیۆلۆژیا بپۆشین و له خۆیندنه وه ی هەر برگه و بابه تیکى نووسینه کانی دا نه یکه ینه سهنگی مهحهك و ته نیا ده لاله تی گوته کان له سیاقی خۆیانه دا بخوینینه وه و به و دیده وه روپیۆیکى وردی ئەو گوته نه بکه ین که له ئاین به گشتی و ئاینی ئیسلام به تاییه تی ده دوین و نووسه ر وهك دید و تیگه یشتنی خۆی ده رپیرپون، ئەو ههسته له لای خوینه ر ده بزوی که نووسه ر ئاین به دیارده یه کی ریشه دار و کاریگه ر له بوون و ژیا نا دا ده بیینی.

راسته نووسه ر له زۆرێك له و جییا نه دا که ئاماژه بۆ کاریگه ریی ئاین ده کات له سه ر تاك و کۆمه ل و با رى رۆشنییری و کۆمه لایه تی و ژیا رى، مه به ستی ئەوه بووه واقیع خۆی چۆنه وا ببینری و بخوینریته وه و له پینا و خزمه تکردنی ئایدیۆلۆژیایه کی تاییه تا راستیه کانی واقیع و میژوو ئاوه ژوو نه کرین (وهك له باسکردنی کوردا یه یتیکردنی ئیبنو ئاده م و هه ستی چینایه تیى حاجی قادری کۆبی دا لیی ده دوی) نهك وهك ئاماژه یه کی ئاما خدار بۆ خزمه تکردن به ئاین، به لام قه ناعه تی ناوه کیی نووسه ر به توانا ئیجابیه کانی ئیسلامه تی له بزواندن ی هه ستی مرؤفدۆستی و نه ته وه په روه ری و گیانی بزاونتن و شۆرشگێری و به گژا چوونه وه ی سته م لای پیاوانیکى وهك مه لای ئیبنو ئاده م و حاجی قادری کۆبی و دا دخوازیکی وهك عومه ری کوری خه تاب و هاوبه شیخوازیکی وهك ئەبو زه ری غه فارى و قاره مانیکى رزگاریخوازی وهك سه لاحه دینی ئەیوبی و... هتد ده کری ئەوه ی لی بخوینریته وه که نا کری ئەو کاریگه رییانه کارى له هه ستی مه سعود محمەد نه کردبى.

به لگه هینانه وه کانی نووسه ر له بۆنه و بابه ت و شیوازی جوړا و جوړدا له سه ر حه قیقه تی هه ستی ئاینی مرؤف و، ره خنه کانی له ماتریالیزمی میژووی له رووی

فهرامۆشکردن و بېبايه خ سهيرکردنى لايهنى مه عنه ويى مروّف له كيشانه و پيوانه و حساب بو كردن له گوږپنى بارى كۆمه لايه تى و بزوتنه وهى ميژوودا، به لگه يه كى ناراسته خوڻ له سهر ئه وهى كه باوهر به غه يبيات و مه عنه ويات (كه بناغه ي ئاينيان له سهر دامه زراوه) هيلك كه له هيله پيكهينه ره كانى فيكرى مه سعود محمهد.

گهر وا نه بيت و باوهر به غه يب و ماكه روّحى و مه عنه وييه كانى مروّف له فيكرى نووسهر ده رهاويژين چوڻ ده توانين ته فسيري ره خنه كانى له ته فسيري ماترياليزمى ميژوويى بو گوږپنى كۆمه لايه تى بكه ين و، كامه يه ئه و كه لينه ي له و ته فسيره دا هه يه گهر ئه و كه لينه چاوپوشيني نه بى له ده ورى ئيراده ي ئازادى مروّف و ره ههنده روّحيه كانى مروّفايه تى له نه خشاندى بارى كۆمه لايه تى و په ره سه ندنى ميژوودا؟.

ده توانين گرنگترين ئادگار ه ئاينيه كان له فيكرى مه سعود محمهد دا له م چه ند ته وه ره ي خواره ودا نيشان بدين:

يه كه م: ته فسيري به شه رى بو ميژوو:

مه سعود محمهد له سه راپاي نووسينه فيكريه كانيدا جه خت له سهر ئه وه ده كات كه مروّف وه كائينيكى خاوه ن گيان و هوش و ئيراده يه كه م و سه ره كيرين هوكاره له گوږپنى كۆمه لايه تى و ئابورى و ئاراسته كردنى ميژوو و پيشكه وتنى هويه كان و په يوه نديه كانى به ره مه ينان و، سه ركه وتن و ژيركه وتنى ئاين و ئاييولوزيا و ژياره كاندا، نه ك وه ته فسيري ماترياليزمى پيى وايه، ماده ي بيگيان و هوش و ده روبه ر و گوږپنى زاتى هويه كانى به ره مه ينان بكه رى كاريگه ر بن و مروّف كارتىكراويكى له ئيراده دامالراو بى.

ئه م تيروانينه ي خويشى له رافه كردنى ميژوودا به "ته فسيري به شه رى بو ميژوو" ناو بردوه و له كتىبىكى سه ربه خويشدا به ناوى "وجهة نظر في التفسير البشري للتاريخ" به تايبه تى له سهر ئه و ته فسيره وه ستاوه و شى كردوه ته وه.

وهك نووسهر باسى دهكات ئه و تيووره تايبه تهى له راقهى ميژودا بهرهمى چه ندين سال رومان و وردبونه وه و شه و نخونيكردن له بيركردنه وهى نه فەس دريژانه بووه له مه سه له كانى مروفت و ژيان و ميژوو و، بهراوردكردنى ويينه كانى و قيع له گهل ئه و بوچوونانهى ته فسيري بارى كومه لايه تى و جولهى ميژوويان پى كراوه.

له بارهى ئه و ساتانهى به رومان له و مه سه له وجودييانه دا بردونيه ته سه ر مه سعود محمهد ده لى "من پاش پلهى حقوق ... ورده ورده خوم ته تسليمى مه يله بنه پره تيبه كهى تيفكرين و وردبونه وه و بهراوردكردن و پيگرتن كرد، شه و نخونيم له زستاندا وه ها ده بووه تا دواى شه به قى به يانى ده وامى ده كرد، نانى سبه ينه مه له گهل هى توه پو يه كديان ده گرتنه وه"، دواتر ده لى "حفت زستانى نيوان ۱۹۴۵ و ۱۹۵۲ بو من بووه قالمبىك كه بنياده مى تيدا داده پشترت: بنه ماى بيروباوه ر و قه ناعه تى داروژم به رانبهر زورينهى پرسياره بنه پره تيبه كانى مروفت و روژين له شه وانى ئه و زستانانه دا كه لاله كران" (۱۲).

يه كى له و خالانهى له شيوازى بهرهمه فيكرييه كانى مه سعود محمهد به لاي منه وه جيى سه رنج و په سه ندكردنه ئه وه يه ئه وهى له و چه ند ديپهى سه ره وه باسى كرد له وردبونه وه و تيرامانى قول و نه فەس دريژ له بابته فه لسه فيه كانى بوون و ژيان به ناشكرا له بهرهمه كانيدا دياره، خوينه ر هه ست دهكات كووششه فيكرييه سه خته كانى نووسهر بهروونى له شيكاركردن و و به لگه كارى و ليكدانه وه كانيدا رهنگى داوه ته وه و، قسه و بوچوون و به لگه كارييه كانى جوينه وهى بوچوون و به لگه كانى كه سانيدى نين وهك له زور نووسين و ليكولينه وه دا ده بينين.

ليپره وه يه نووسينه كانى زياتر داهينانى خودين و سه رچاوه و په راويژيان ليپه رگرتن (اقتباس) يان تيدا زور كه مه . ئه و هه ولى داوه هه ر له شيكردنه وهى خودى دهق و بوچوون و تيوور و دروشمه ئايديو لوژيه كاندا ناسازى و ناته واوى بدورتيته وه و بيكاته به لگه له سه رى، له م باره وه خوى ده نووسى "بهرنامه وى من ئه وه يه هه تا بوم بلوى به لگه ي راستى نه بونى باوه پيك ره خنه ي ليده گرم له به لگه نامه ي ئه و باوه ره وه هه لئنج، ئينجا بييمه سه ر هه لئنجانى به لگه له رووداو و له ته جره به كه شتيك به دور

دهخه نه وه .." (۱۳)، ههروهه ها له جييه كيترا ده لى " دهگمهن نه بووه كه هه ر له موناقه شه كردنى به لگه ي سه لماندن به لگه ي پوچاندنه وه م دۆزيوه ته وه بى ئه وه ي پشت به هيج به لگه يه ك ببه ستم له دهره وه ي دهقه كه "

ئهم شيوازه ي نووسهر له شيكرده وه وه هه لسه نگاندى فيكره و باوه رپه كاندا وای كردوه جوړيك له تايبه تمه ندی و نويگه ريبه ك له ته رحه كانيدا هه ست بكرى كه له به ره مه كانى زوريك له و دانراوانه يترا هه ست پيناكړى كه له و باس و بابه تانه ي نووسهر لتيان دواوه دواون، به تايبه ت باس و بابه ته كانى په يوه ست به فه لسه فه ي ماترياليزمى ديا له كتيك و ماترياليزمى ميژوويى و سياسته تى حزب و ده سه لاته كانى سه ر به و قوتا بخانه يه .

نووسهر پيى وايه مروّف كاريگه رى يه كه مه له دياريكردنى ئاراسته ي ميژوو، هه رچى هؤيه كانى به ره مه ينانه له قوناغه ميژووييه جيا جيا كاندا له دهره نجامى كو تايدا به ره مه ي بير و كار و كو ششى مروّفن و بو خزمه تى خو ي دايه يناون، هه ر ئه ويش پيشيان ده خات و ياساى نو ي بو كه لك ليوه رگرتنيان داده رپيژى. له م باره يه وه ده لى " من له ده ميكه وه بو ئه وه چووم كه مروّف نه ك هؤيه كانى مادى و ئابورى كو له كه ي ميژووه، هه ر به ويش شى ده كړي ته وه . ده بى مروّف به ره و پيش بچي ت ئينجا هؤى به ره مه ينانى پيش بيه خيت به پيچه وانه ي ده قى ته قليدى كه ده لى به گوړانى هؤى به ره مه كؤمه لايه تى ده گوړي ت .." (۱۴).

له دريژه ي شيكرده وه ي بوچوونه كه يدا ده لى " بى مروّف ئه وي چالاكى (طبيعي) ي ماده ي مردوو و زيندوى رووه ك وئاژهل هه يه له سروشتدا په يدا نابى، كه مروّف نه بى هه رچى ده ريا و كيوه به رزه كان و بيا بانه كان و فرته نه كان و روژو مانگ و ئه ستيره كان هه يه ناتوانى يه كه ته قه ل له پينه ي پيلاويك بدات، پيلاو نابى تا پينه بكرى، پينه نابى ته قه لى لى بدرى... فيكره ي ته قه ليش له فه ره نه نكي زانستدا وجودى نابى" (۱۵).

نووسهر پيى وايه ئه وه ي پيى ده وترى په ره سه ندنى ميژوو شتيك نيه جيا له مروّف و له راستيدا هه ر بريته له په ره سه ندنى خودى مروّف و له كار و رووداوه كاندا

به چاك يان به خراب خوى ده نوينى، هويه كانى به ره ميان بهرجه سته بوونى زيره كى مرؤفن و به بى مرؤف شتىك نابى به ناوى هويه كانى به ره ميان و پيشكه وتن و گورلى ميژوو "له راستيدا په ره سه ندى ميژوو هر په ره سه ندى مرؤفه كه له داهينانه چاك و بى بايه خه كانيدا خوى ده نوينى، نه و كاتهى چوارچپوهى درك و تواناى فراوان ده بى ياخود ته سك ده بى و داده به زى، ئاسه واره كهى له نه ندامه كانى له شيدا به ديار ناكه وى... به لكو له كار و پرستن و بهرهم و راستى و درؤ و زانسته كان و هونه ره كان و جهنگ و ئازادى و كويلايه تى و شيوهى خواردن و جورى پؤشاك و كه له پور و ناشتنى مردوو و شايى و زه ماوهند و هر كردن و نه كردن كييدا خو ده نوينى... هويه كانى به ره مه ميان له غه بيه وه بوى دانه به زيون، له خو شيان وه په ريان نه سه ندوو و سنورى تيگه يشتن و ئيرادهى مرؤف شيان تى نه په راندوه، نه وانه يه كى له نيشانه كانى زيره كى مرؤفن" (١٦)

نه لبت شتىكى ئاساييه كه مه به ستى نووسه له م قسانه نه وه نه بى كه ماده و دهوروبه ر و بارى ئابورى بى كاريگه رى بن له سه ر مرؤف و ميژوو، به لكو مه به ستى نه وه يه مرؤف يه كه م و سه ره كى ترين هؤكاره و ناكرى هؤكاره ماديه كان هينده كارگه رايه تيان پى بدرى كه سه ربكىشى بو نه وهى مرؤف وه ك بوونه وه ريكى ده ست و پى به ستر او له به رده م نه و هؤكارانه و گورانى دهوروبه ردا بخريته روو، له م باره وه ده لى "من هيچ لاريم نيه له گرنگى و بايه خى ماده و دهوروبه ر و هه لكه وت و رووداو و... هتد له ژيانى مرؤف و به ره و پيش چوونى كومه لايه تى و بزوتنه وهى ميژوو وه مو نه و لايه نانهى پيوهنديان به مرؤفه وه هيه، ده مه وى له هه مان كاتدا برواى بيسنوو و له حه د به ده ر به ماده و كاريگه رايه تى ماده نه كي شتيته وه سه ر دزينه وهى كاريگه رايه تى و خالقييه تى (مرؤف بو ماده)، كه ده زانين مرؤف سه ره رى ماده بوونى له ش و نه ندامه كانى، گيان و هؤش و ئيراده شى هيه كه نه مانه له مادهى مردوو و ده روبه رى شه خته كردودا په يدا نين" (١٧) هه روه ها به ستنه وهى گورانكار ييه كانى ميژوو به ماده وه و بينرخكردنى رولى مرؤف به جورىك له "بتپه رستى نوى" ده چوئى "له سه رده مى كؤندا به راشكاوى مادهى مردوو له شيوهى بتدا له لايه ن مرؤفه وه

ده پهرسترا بانئیمه شتیکی وهما نه کهین له ری فلهسه فوه سه رله نوی مرؤف بکهینه وه به بته پرستیکی مؤدیالی سه دهی بیسته م" (۱۸).

نوسه ری وایه رۆلی مرؤف و ماده و ده وروربه ر له دروستکردنی گۆرانکارییه کانداه اووکارییه، نه مرؤف به ته نیا و له بۆشایدا ده توانی بیربکاته وه و کار بکات و عه قل و باری کۆمه لایه تی پیش بخات و میژوو بچولینی، نه ماده و ده وروربه ر و سروشتیش به بی بوون و وه ستایی مرؤف ده توانن به ردی له سه ر به ردیکیدی دانین، چونکه هاوکیشه کانی ژیا نی فیکری و کۆمه لایه تی به کارلیککردنی دووسه ره ی عه قل و توانا کانی مرؤف له گه ل که ره سه ته و ئاماده ییه کانی سروشت دینه پیکه اتن.

له م باره یه وه نووسه ر ده لی "به خه یال یه کیك له تاریکستانی ئه ویدیو کاکیشان خه لق بکه، هه لبه ت ناتوانی شیعر هه لبه ستی و گۆرانی بلی و بیر له ته لاق که وتن بکاته وه... هه روه که له به تالاییدا هۆش (واته مرؤف) کار ناکات، به بی هۆشیش (مه به ستی له هۆش عه قلّه - عومه ر) هه رچی سروشت هه یه به ئه زه ل و ئه به دیه وه به ده ستوورات و هیزه نه ئینییه کانی وه ناتوانن یه ک خال بنوسن، یه ک وشه بلین، یه ک هه لپه رکی ریک بخه ن، هه موو ئه و شتانه ی په کیان له سه ر هۆش که وتوو به بی بوونی ئه و په یدا نابن، سروشت له هه موویاندا بی ده سه لاته نه ک هه ر به و مانایه ی که ناتوانی بیانکات، بگه ره له شیوه ی هیزه کی (وجود بالقوه) ییشدا وینه ی مه وهومی ئه و شتانه له سروشتدا په یدا نابی" (۱۹).

بۆیه نووسه ر به جۆریک له گالته ئامیزییه وه ره خنه له و بیروا مادیانه ده گری که پیمان وایه "هه روه ک ئاوینه شکلی واقع ده داته وه بی ئه وه ی تییبگات وه یا بتوانی شکله که ی نه داته وه، هه روه ها ده بی مرؤف به سازی ده وروربه ری هه لپه ری بی ئه وه ی بتوانی هه لپه ری، ئه مه قه ناعه تی بیراری مادییه له باره ی بیروا مادییه کانی خۆیه وه که گۆیا وه ک گۆپ تیشکی به تاریکاییدا بلاو ده بیته وه" (۲۰).

لیره وه کار له سه ر ئه وه ده کات بیسه لمینی مرؤف بوونه وه ریکی خاوه ن عه قل و ئیراده و توانای بریاردانه، زاتییه ت تییدا ریشه داره و هه ر ئه و زاتییه ته یش، نه ک ده وروربه ری مادی (مه وزوع)، ئاراسته و هه لویستی مرؤف دیاری ده کات، ده وروربه ر

ناتوانى باز به سهر ئيرادهى زاتدا بدات مه گهر زات خوى به شيويهيك له شيوه كان بپيار بدات مل بو فشاره كانى بابته واته ده وروبهر كه چ بكات. مرؤف ده توانى له حالته كان و هه لكهوت و هه لويسته كان و روداوه كان رامينى و تيان بگات، ئينجا بپيار ده دات كام هه لويسته هه لئيرى و چى بكات، ته نانهت له حالته تيكيشدا كه مرؤف له ژير فشارى هه پشه و چاوسووركردنه و هدا پيچه وانهى ويست و هه زلييونى خوى ده جولته وه هيشتا هه ئيرادهيه كه خاوه ن بپياره و هه نه وه بپيار ده دات مل بو هه پشه كه چ بكات، نه گينا ده توانى ته هه داي بارودوخه سه خته كه بكات و مل بو كه چ نه كات نه گهرچى له و پيناوه دا گيانيشى ببه خشى، چه ندين نمونهى فيداكارى له و شيوه له ميژوى ميله تاندا تومار كراوه.

له م بارهيه وه مه سعود محمهد ده لى "مرؤف له روى له داى كيوينه وه بوونه وه ريكي زاتيه، هه رچى بابته و ماده و مه وزوعى جيهان ههيه ناتوان مرؤف ببزوين نه گهر تيان نه كات، كه تيشيان گه يشت به پيريانه وه ناچيت نه گهر بپوا به سووديان نه كات، بپواش به سووديان بكات خه ريكي ده رده ستكردنيان نايت نه گهر تواناى نه بيت وهيا لى نه گهرين وهيا عه قيد ه رى پينه دات. خولاسه هه تا به دواى خوردكردنه وهى چالاكى مرؤف بكه ويت بو ت روونتر ده بيته وه كه وا مرؤف چه ند زاتيه و چون مه وزوعيه ته كه يشى هه ر به بوتهى زاته كه يدا تيده په ريت ئينجا ده بيته هاندر".

دواتر به نمونه ده لى "له گه ليك باردا ئازادى ئيراده تيده چيت وه كه هه پشه ليكردن به كار به ينريت، وهيا به پاره دل و ده روون بكدريت، وهيا به فه ندى جادووگه رانه دل و ده روونه كه خفه بكريت، له و ته رزه حاله تاندا زاتيه تى مرؤف زور كز ده بيته وه، به لام هه ر ده مينى و هه ر خوى بپيار ده دا سهر بو هه پشه دانه و بيت و يا به پاره خوى بفروشيت. مرؤفى واش ههيه له و حاله تاندا زال ده بى به سهر ترسى هه پشه دا و ده شكورزى، به لام واز له باوه رى ناهينيت... دياره نه و ته رزه مرؤفه باوه رى خوى به هه موو دنيا ناگورپته وه، ته نانهت كه نادرستى باوه رى خوشى دوزيه وه شهرم ده يگرى وازى لى به ينيت. له م حاله تاندا زات ده گاته نه و په رى زالبون به سهر بابته دا". (٢١)

ههروهها بهردهوام دهبي له وردكردنه وهى تيوره كهى و دهلى "من نه گهر جيهان حساب بكه م به تهخته دامه و مروفتيش به دامه چى دابنيم، به وهدا سه لماندومه كه به بي تهخته كه و بهرده كان يارى دامه ناكري. نه وهى من زياد له بيرياره ماديبه كان ده لييم نه وهيه كه تهخته دامه له خووه و به دلخوازي خوئى مروفت ناچار ناكات به ياري كردن. له و ته شبيهه يشدا (ته شبيهى جيهان به تهخته دامه) ناگادارم كه مروفت جيهانى دروست نه كردوه وه كه تهخته دامه ي دروست كردوه" (۲۲)

نوسهر بؤ سه لماندن رولى زاتييهت و ئيراده ي مروفت له ئاست نه و حه تميه ته ي ماترياليزمى ميژويى وه پال ره وتى ميژوو و پهره سه ندى هوكاره كانى به ره مهيتانى ده دات و، پيى وايه گوڤانى هوكاره كانى به ره مهيتان خو به خو و به دهر له ئيراده ي مروفت و كومه لگه، گوڤان له ره وتى ميژوو و سيستمى فيكرى و روى و كومه لايه تى و سياسيدا دروست ده كات، ئماژه به هه لويست و سياسه تى كرده يى ده سه لاته كوميونيست و سوشيا ليته كانى دنيا ده كات كه به كرده وه به پيى نه و فه لسه فه يه ي بانگه شه ي بؤ ده كهن ناجولينه وه و گوڤانى كومه لگه به چه رخی ميژوو ناسپيرن، به لكو به زه برى هيز ده ست ده خه نه نيو واقيعه وه تا به پيى ويست و حه زى خو يان، نه كه به و شيوه يه ي سروش تى گوڤان و پهره سه ندى ميژوو (حه تميه تى ميژويى) ده يخوازي، دايرپژنه وه، نوسهر ده لى "نه وان) له سه ره تاى فه لسه فه كه يانه وه گوتويانه: به فه رمانى ميژوو هه موو بيروپا و بزوتنه وه يه كى غه يرى ماركسى پى به پى ده بى له ناو بچى كه چى" له و ولاتانه ي به ره ي كوميونيست تيدا ده سه لات و هره دگرن هه رگيز پاراستنى خو يان ته سليم به (بريارى ميژوو و حه تميه تى چاره سه ركردى سوشيا ليست ناكهن) به پيچه وانه وه وه ها خو يان پرچه ك ده كهن و حزبايه تى ده چه سپينن و غه يرى خو يان كه نه هفت ده كهن هه ر ده ليى بريارى ميژوو دژى خو يان ده رچوو "بويه ده لى" نه گهر راسته گوڤانى حه تمى ميژويى، جيهان به ره و كوميونيزم ده بات با نه وانيش وه كه ده وله تيكي كه م ده سه لاته وه كه دانيمارك و سويسره نه ختيك ريگه به و حه تميه ته به دن له خووه و بى بگره به سه ته بال به سه ر ميلله تدا به ينيت" (۲۳).

ليړه وه يه نووسه جهخت له سهر نه وه دهكات كه نابى ليكدانه وهى ميژوو
تهنها له چوارچپوهى شيته لكردنى زيهنى و فيكرى روت و دوور له تپه پاندنى به تپو
سروشتي واقيع و ژيان به پيوه بچن، چونكه تيورى كومه لايه تي بو راشه و
ناراسته كردنى واقيعه و دهبي ناسينى سروشتى نه و واقيعه سهنگى مه حهك و بناغى
دارشتنى ياساكان بى، نه گينا تيور شتى ده لى و تيوريسته كان و شوينكه وتوانى
تيوره كه به شيويه كيتر ده جولينه وه و ده بنه دوو جيهانى ته واو ليك جودا، كه هر
يه كه يان به پيى ياسا و بهرنامه يه كى جيا له ويتر كارى خوى ريك ده خات "نيمه دهبي
فيكر به ناو هه لكه وت و رووداو و هه لويستدا بگيرين بو نه وهى يه كتر يه كالا بكه نه وه،
ئيتر يا فيكره كه راست دهرده چيى و چه وتى شته مادييه كان دهرده خات يا
به پيچه وانه وه... دابرينى فيكر له واقيع كه لك له فيكره كه دهربرى و واى ليده كات
بچيته ريزى دامه و شه تره نج كه زانين و نه زانينى له سنورى خويدا ده مينيتيه وه و
هچ شتان به نيسپات ناگه يه نيى و هيج تاريخيان رووناك ناكاته وه و هيج درويان سپى
ناكاته وه... هر هيج ناكات" (٢٤).

نووسه و ردبينانه و به نه فه سيكى فه لسه فيى قولله وه له سهر نه و بوچوونهى
ماترياليزمى ميژوويى ده وه ستي و ره خنه لى ده گريى كه پيى وايه مروقه ناوينه لى
دروبه ره مادييه كه يه تي، يا خود هويه كانى به ره مهينان و بارودوخى نابورى بناغه و
ژيرخانى كومه لايه تين و له مانه وه جوورى سهرخانى كومه لايه تي، كه به پيى نه و
ته فسره لايه نه روخى و كه لتوورى و ئيبدايه كانى وهك ناين و نه دهب و ياسا و
ره وشت و سياست و هونه ر و فيكر ده گريته وه، ده گوپيت و هه ميشه سهرخان
به ره م و ره نگدانه وهى ژيرخانه كه نابوريه، له م باره يه وه مه سعود محمەد ده لى
"نه م گوته يه - مه به ستي نه و جوړه راقه يه - گوپانى هوى به ره مهينان له غه ييه وه
ده مينيتى و خوى ماندوو ناكات به دوزينه وهى نه و ماكانه لى هويه كه لى ده گوپن، كه
بگوترى (كه به هار هات گول دپشكوئى و دنيا گهرم داديت) بى نه وهى گوته كه به هار
بگيرپيته وه بو نزيكبوونه وهى روژ و ره وانه وهى سه رمای زستان، له م حاله ته دا قسه كه
ده بيته باسى هيژى ون و ميتافيزيك، چونكه به بى هوى كاريگر به هار دانا يه ت..."

به هار له خووه نايهت، كه روژيش هوى هاتن نه بووبى دياره ده بى له و بهينه دانهيتهك كارى خوى كرديت، ههروه هاش گوپانى هوى بهرهمهينان كه نه زانين سه به بى گوپانه كهى چيه دياره به ديار ميتافيزيكه وه ده بى به په سيين" (٢٥).

له جيهه كيترا له سهر هه مان ليكدانه وهى ماترياليزمى ده لى "هه لبت نه م ته رزه هه ولدانه داوا ده كات راسته وخو و بهر له هه موو شتيك مروو و ده وره كهى و زاته كهى و قه ناعه ته كهى و حه زه كهى و قابيليه ته زگماكه خالقه كهى بى ته ربه ف و لاتهرهك بكهيت تاكو جه نابه گاسن و كرمى ئاوريشم و توپرى ماسى گرتن و داس و مشار و چه كوچ و ئاشى ئاو و دارخورما و گيا و هيلكه له كلهك... بتوانن بى ته ده خوئى عاميلى مروو ژيريژي ئه رستق و فه له كهى به تليموس و، شه ره كانى هانيپال و دوژينه وهى (جذرى تربيعى) له بابلى چوار هه زار سال پيش نه مرو و، خيلافى نيوان باوره پى غه زالى و ئيبين روشد و، به يه كه وه هاتنى مولحيده كان و ئيمانداره كانى سه رده مى عه باسى و، جودايى مه زه به بى حه نه فى و شافيعى له ده ستنويژشكان و ته لاقه كه وتن و، په يدابوونى هه زار و يه ك زمان و ده هه زار عادهت و سه د هه زار عه شيرهت و مليونه ها شتى ديكهى كو مه لايه تى بده يته وه به گوپانى هوى بهرهمهينان"، جا ده پرسى "ئايا گوپانى به ره و پيشى فيكرى نووسه ر و هونه ركار و فه يله سوف به ستراوه ته وه به گوپانى قه له مى پى نووسين و فرچه و رهنگ و ته وش و بهردى هه يكه ل تراشى و كاغز و مه ره كه به وه؟... به راست كام هوى بهرهمهينان له حيجازى بهر له هه زار و سي سه د سال گورا و قورئانى په يدا كرد و له ماوهى سببه كهى سه ده يه كدا تاج و ته ختى دوو ده ولته تى هه ره گه وره ئه و سه رده مهى تيكدان و عه ره بى بى مال و حال و بى سه ودا و بى ده ولته ت و بى ژيارى كرده فه رمانزه و اى به شيكى زورى جيهانى پيشكه و تووى هه زار و سي سه د سال پيش نه مرو؟ (تينماگه م بوچى) ئوتومبيل په يدا بوو كه چى سو فيه تى له سالانى (١٩٢٠-١٩٤٠) پتر په ره ي سه ند له و سه رده مهى كه سو فى به پييان يا به سوارى سه فه رى ده كرد؟" (٢٦).

هه ره له باره ي تيگه يشتنه ماديه كه له په يوه ندى نيوان ژيرخان و سه رخان ده پرسى كه بوچى له زور شوينى دنيا هه مان بارى ئابورى و گوزهران و ده وره بهر

(واته هه مان ژيرخان، به پيى دابه شکردنه کهى مارکسيزم)، چه ندين سه رخانه جياواز له نئين و رهوشت و دابونه ريتيان لى که وتۆته وه نه که هه مان سه رخان؟ "بۆچى دانىشتوانى يه که شار و يه که ئابورى و يه که راميارى به هوى جوداوازى زمانىانه وه يا دين و بيروباوه پىانه وه دوو کهرت و سى کهرت ده بن خو هه مووشيان هاوبه شى يه که زهرفى مادىن" (۲۷) وه که نمونيه ش له سه ره ئه وه ده لى "ده بينىن موسلمان و گاور و هيندۆس بۆ ماوهى هه زار سال له يه که ده رويه ردا ده ژين و نابنه يه که دين، ته نانه ت ژنىش له يه که دى ناهينن، رهنگه ده سکوزى يه که دىش نه خو، جا ئه گه ره مرۆف ئاوينه بى چۆن يه که ده رويه ره له سى ئاوينه دا سى شکللى جوداى ده بى؟" (۲۸).

نوسه ره پيى وايه ژيرخان مرۆفه نه که ئابورى و هوى به ره مه هيتان و هه موو شته كانىش له وه وه سه ره چاوه وه گرن و دروست ده بن "سه رخانه كان ته نها له ره نگدانه وهى گاسن و گاز و توپ و ده نکه گه نم و پيسته ريوى و سيستمى ئابوريه وه نين، گه ره وا بوايه ده بوو له هه موو ولاتى وه که يه که بويه ... جياوازى سه رخانه كان له ولاتى که وه بۆ ولاتى کيتر به لگه يه کهى پرهره له سه ره ئه وهى که ژيرخانه كانىان جياوازن. ژيرخان مرۆف و کۆمه لگهى به شه رييه، جا له و روانگه يه وه که مرۆف ئه زمون و ته سه ور و پاشخانى رووشنيرى و جوړى مامه له کردنى و ميزاجى له جييه که وه بۆ جييه که دى جياوازه، شتىكى به ديه ييه که به پيى جياوازى ولات و شار و گوند و گه ره که سه رخانه كانىشيان جياواز بن. (ته نانه ت) غه ريب نيه گرنکترين لايه نى سه رخان لاي گه ليک هه مووى له گه ليكى تره وه وه رگيرابى"، بۆ ئه وه ش ئاماژه به گوپرانى سه رخانهى کورد (ناين و دابه نه ريت و رهوشت) ده کات پاش هاتنى ناينى ئىسلام به شپوه يه که ته نانه ت گوپرانى سه رخانه که به پيچه وانهى هاوکيشه مارکسييه که که ژيرخانى به بکه (فاعل) و سه رخانهى به به رکار (مفعول به) داده نا گوپرانى سه رخانه که بوو به بکه ره و ژيرخانه کهى گوپرى و ده لى "کورده كان له ماوه يه کهى پيوانه يى کورتنا چوونه ناو ئىسلام و جيى زه رده شتتياان پى گرته وه له زۆربه يى سه رخانه كانىاندا و هه رچى ژيرخانيشکيشيان له گه ل بنه ماکانى ئىسلامدا نه ده گونجان ته عدیلیان کردن و

وازيان له خانووى ئاگره كانيان هيتا كه له تهنشت ماله كانيانه وه بوون و روويان له كه عبه و حه جه رولئه سوه كرد" (٢٩).

نوسهر ده گاته ئه و ئه نجامه ي كه ته فسيري مادي له توانيدا نيه پيناسه يه كي دروستى مرؤف بكات كه بوونه وه ريكه جگه له به شه مادييه كه ي خاوهن گيان و هوش و ويست و شعوريشه، كه ئه مانه ديارده ي ناماديين. بوونه وه ري زيندو و هوشيار و خاوهن ئيراده مادييه كي رهق و تهق و بئى ئيراده نيه ئاراسته ي رووداوه كانى ده وربهر به ره و ههر لايه كي پال پيوه بنئى به و ئاراسته يه ري بگريته بهر، به لكو تواناي ئه وه ي هه يه پيچه وانه ي پيشبينييه كان و بارودوخه مادييه كان بجولئته وه و ئاراسته يه كي تر بؤ رهوت و ئاراسته ي رووداوه كان و بزوتنه وه ي ميژوو، جا به رووه سه لبيه كه دا بئى يان به رووه ئيجابيه كه دا، ديارى بكات.

به پيئى تيوره كه ي مه سعود محمهد وينه ي مرؤف وينه يه كي داخراو و كوئايى نيه كه بتوانري به ياساكانى حه تمبييه تى مادي بخوينزيته وه و له روانگه يه وه پيشبيني ئاينده ي بكرى، به لكو ئه و خاوهن ماهيه ت وينه يه كي كراوه و بزوزه . ناتوانري ته نيا له گوشه نيگاي مادي رووته وه خوئندنه وه يه كي دروست و مه تتيقى بؤ بوونه وه ر و ميژوو و گوړانكاربيه كانى بكرى و هاوكيشه بؤ ديارى كرنى ئاينده ي دابريژرى، به لام به ناسينى مرؤف ده توانري هه موو رووداويكى ميژووي شيته ل و ته فسير بكرى، چونكه مرؤف بابته ي ميژوو و هه روه ها دروستكه ريشيه تى، له به رئه وه هه ولدان بؤ جيكرندنه وه ي مرؤف و ژيان و بونه وه ر له چوارچيوه ي ته فسيري ماترياليزميذا شيواندنى روى راسته قينه ي بوون و ژيان و مرؤف و ميژووه، چونكه قالبى مادي سنووردار و پرسياره كانى بوون بيسنوورن و به گوته ي مه سعود محمهد يش "پيوانى ئه و بيسنوورانه به عه ياره ي سنووردار گه پيكي سافيلكانه يه". له م باره يه وه ده لئى "فه لسه فه ي ته سك يا ده بئى له ئاست ته فسيري بوونه وه ر هه لبيت و كول بدات يا ده بئى جيهان ته سك بكات ه وه بؤ ناو قالبه كه ي خوى... ده بئى فيكرى مادي خوى له به ريه ك بكي شيتته وه بؤ ئه وه ي بتوانئى ته فسيري ديارده ي نامادى وه كو سووزى مريشك بؤ جوجه له كانى بكات" (٣٠) "فه لسه فه ي ته سك و دنياى به رين دوو

لایه نی یه کجار پیچه وانه ی موعاده له ی فیکرین... تو ده زانیت و منیش ده زانم موتلق و ئه زهل و ئه بهد و نه ئینییه کانی سروشت و ماده ی زیندوو و هو شدار و دیارده یخواز (اراده) و خه سلته ته کانی تری وه کو گیانله بهر و مروث و... پرسیاره کانی نیسبی و فه له ک و ئه سللی ماده و ههستی شه شه م و حه وته م و سه دان و هه زاران هه زاری باسی ئه وتویی، خه یالی بیسنور و ورینه ی به ریه ره لا و خه ونی ره ها تیان بر ناکات. جیهان و پرسیاره کان بیسنورن... نامه حدودن، دیاریشه پیوانی ئه و نامه حدودانه به عیاره ی مه حدود گه پیکی سافیلکانه یه" (۳۱).

*** **

رافه یا خود ته فسیری به شه ریی بو میژوو، که به ره می خویندنه وه یه کی ره خنه یی نووسه ره بو یه کی له فه لسه فه ماتریالیسته کانی سه ده ی بیسته م و به شیوه یه ک له شیوه کان پیداکری ده کات له سه ر بوونی ره هه نده روچییه کان له بوون و ژبانی مروث و له هه لسورانی ره وتی میژوودا له دوو رووه وه دوستایه تی له گه ل دیدگای ئاینی دروست ده کات:

۱- به حوکمی ئه وه ی فه لسه فه ی مادی له سه ر بناغه ی ره تکرده وه ی بنه ما غه بییه کانی ئاین و راستیی بانگه شه ی ئاسمانیوونی په یامه ئاینیه کان دامه زراوه و یه کی له بوار و مه یدانه کانی کرد و کوششی وه ستانه به رووی ئاین و هه ژمون و هه ست و عه قلیه تی ئاینی له ژباند، له بهر ئه وه هه ر دژه هه ولکی فه لسه فی به ئاراسته ی ره خه لیگرتن و گومان دروسکردن له سه ر بوچوون و لیکنده وه و تیگه یشتنه کانی ئه و رافه ماتریالیزمییه، خاوه نه که ی به هه ر نیه تیگ و له هه ر روانگه یه که وه کردبیتی، به سوود و قازانج بو ئاین ده گه ریته وه، ئه وه تا شوینکه وتوانی ئاینه جیاوازییه کان به وه موو جیاوازی و ناکوکی و ته نانه ت شه رو شوپرانه ییش که به دریزایی میژوو و تا ئیسته ش له نیوانیاندا یه ده بینی بو رووبه روو بوونه وه ی نورمینیکی هاوبه شیان که ماتریالیزمه سوودیان له کرد و کوشش و به ره مه کانی یه کتر وه رگرتوو و گهر به شیوه یه کی کاتیش بووبی ناته بابی و کینه کانیان به رامبه ر یه کتر بیده نگ کردوه.

لیره وه به شیک له کاره کانی نووسهر به شیوه یه که له شیوه کان چووه ته خانه ی سوودی ئاینه وه با خویشی مه بهستی نه بووی. ئهم خاله ته نانه ته له لایه نه چه په کانی ئه و کاته یشه وه ههستی پیکراوه و رهنه هه ره له و روانه یشه وه بووی که - وه که خوئی باسی ده کات - به "میتافیزیکیه ته" و "ره جعییه ته" تۆمه تباریان کردوه.

ههر بۆ نمونه نووسهر له سه ره تا کانی به رگی یه که می (مرۆڤ و ده ربه ره) ه که یدا کورته و تووژیکی خوئی له گه له کۆمیونیستی که ده گپه یته وه سه باره ته به پیشه کیه که که نووسهر له سه ره شاعیریکی لاهوتی کورد نووسیویه تی و ئامازه ی بۆ کاریگری ئاین و ریزلیگیان و به رده و امبوونی کردوه، کابرای کۆمیونیست پیی گوتوه "ئه وه ی تۆ نووسیوته له باره ی ته ئسیری دین و ریزلیگیانیه وه رهنه ته واو راست بیته، به لام چ فایده که پیاوه ئاینیه فیلبازه کان ئه و ته رزه قسه یه به زینر ده کپن و له هه واوه ده یقۆزنه وه".

۲- پینداگرتنی نووسهر له سه ره یه که مایه تییه ده وری مرۆڤ و کۆمه له گۆرانی میژووو ژبانی ئابوری و کۆمه لایه تی و سیاسیدا، له ته فسیری ئیسلامی بۆ میژووو نزیکه که ئه میش، لانی که م به لای ئه و به شه ی قوتابخانه ی ئیسلامیه وه که باوه ری به ئازایی مرۆڤ هیه و قوتابخانه ی زال و باوه له فیکری ئیسلامیدا، مرۆڤی به بوونه وه ریکی ئازاد و خاوه ن ئیراده زانیوه و به به رپرسیاری داناوه له به رده م کردار و ره فتار و دارشتنی بناغه ی ژبانیکی ئاسوده و پیشکه وتوو، چاکبوون یان خراببوونی ژبانی ههر تاک و کۆمه لگه یه کی به هه لویست و هه لبژاردنی مرۆڤه کانه وه به ستوته وه. خو ئه گه ره وانه بی و مرۆڤ داشی دامه و ده وری به ره و بارودۆخی مادی و ئابوری دامه چی بن ئیدی مرۆڤ هیه به رپرسیاریه تییه کی له به رامبه ر کردار و گوفتاریدا ناکه ویته سه ره و به وه ش باوه ره به رۆژی دواپی که یه کی له کۆله که سه ره کیه کانی ئیمان له ئیسلاما بایه خی نامینی، چونکه حکمه ته له بوونی ئه و رۆژه وه رگرتنه وه ی پاداشت و سزایه له سه ره کار و کرده وه کانی دنیا، چاکه به چاکه و خراپه به خراپه. چه ندین ده ق له قورئان و فه رموده هه ن راشکاوانه باس له ئازادیی ئیراده و هه لبژاردن و

به پرسساریتی مرؤف و کومه لگه ده کهن "ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم" الرعد-۱۱ / "ذلك بان الله لم یك مغیرا نعمه أنعمها علی قوم حتی یغیروا ما بانفسهم" الانفال-۵۳ / "وما اصابك من سیئة فمن نفسك" النساء-۷۹.

به پیی ده قه دامه زیننه ره کانی ثانی ئیسلام (قورئان و فه مووده) سه رچاوه ی گۆرانکاری سه لبی و ئیجابی په یوه سته به ناخی مرؤفه وه، برپاره کان له ویوه دهرده چن وئه ندامه کان جیبه جییان ده کهن، واته هوکاری خیر یان شهر، پیشکه وتن یان پاشکه وتن به پله ی یه مرؤف خوئیته تی نه ک دهرویه ر (طهر الفساد فی البر و البحر بما کسبت ایدي الناس) الروم-۴۱ / (وما ظلمناهم ولكن ظلموا انفسهم) هود-۱۰۲ / (وما اصابك من مصیبة فبما کسبت ایديکم) الشوری-۳۰ / (وان لیس للانسان الا ماسعی، وان سعیه سوف یری) البقرة.

بنه مای به پرسساریتی مرؤف له به رده م خودا و یاسادا ره هنه به ئازادی ئیراده و جموجولی مرؤفه وه و ئه سللی ناردنی په یامبه رانی خوا له درئیایی میژوودا و بانگه وازکردنی نه ته وه کانیان بۆ شوئیکه وتن په یامه کانیان باوه ری ته واو به ئازایی مرؤف و دهوری له دیاریکردنی چاره نووسی خوئی و نه ته وه که یدا دهرده خات. ههروه ها کۆلته دانی پیغه مبه ران له به رامبه ر فشار و هه ره شه کاند و هاندانی شوئیکه وتوانیان بۆ دان به خۆداگرتن و هه ول و کۆششی به رده وام به ئومیدی سه رکه وتن و به رگه گرتنی جوړه ها ئازار و ئه شکه نجه له پیئاو په یامه کانیا، به روونی ئه وه ی لی ده خوینرته وه که مرؤف بوونه وه ریکی خاوه ن برپاره له ژياندان نه ک په ره مریشکیک به دهم ره شه بی رۆژگار و یاسا حه تمییبه کانی بوونه وه.

دوهوم: ریشه داریی ناین و ههستی ناینی:

یه کی له و نمونه و به لگانه ی مه سعود محمهد له به رامبه ر بۆچوونه کانی ماتریالیزی میژوویی ئاماره یان پی ده کات و ده ی کاته نیشانه ی پرسسار له سه ر ئه و فه لسه فه یه، مه سه له ی ئاینه کان و ههستی خواپه رستی و کاریگه ری و ریشه داریی

ئاینه له دارشتنی عهقلیه تی مروؤ و جموجولی رۆژانهیدا، ئه مه له کاتی کدا بیریارانی سهر به و قوتابخانهیه ئاینیان به "تلیاکی گه لان" و شتیکی بییناغه و بی کاریگری راسته قینه له سهر گۆرانی کۆمه لایه تی و میژوو داده نا، که له گه ل پیشکه وتنی هۆیه کانی به ره مهیناندا خو به خو و به پیی یاسا کانی حه تمییه تی میژووی ده پوکینه وه و له نیو ده چن.

نوسهر له چه ندین ته وه ره دا به به لگه ی زیندوو له ژیان ریشه داری و کاریگری ههستی ئاینی و مه عقولیه تی راقه ی ئاینی بو بوون به به راورد له گه ل راقه مادیه یه که ره هه نده که دا، ده وری ئه م وینه زیندوو ی ئاین له هه ست و ناخ و ژیانی مروؤ و کۆمه لگه کاندا له پووچاندنه وه ی ته رحه کانی ماتریالیزی میژوویدا ده خاته روو.

له و ته وه رانه:

۱- وینای ئاینی بو ته فسیری بوونه وه ر فراوانتره:

مه سعود محمد له میانی موناقه شه کردنی دیدی ماتریالیزم سه باره ت به خویندنه وه ی باری کۆمه لایه تی و بزوتنه وه ی میژوودا له چه ند جیه کدا ناراسته وخو ئاماژه به وه ده کات که دیدی ئاین، که باوه ری به هه ردوو لایه نه مادی و غه بییه که ی ژیان و بوون هه یه، فراوانتر و گشتگیرتره و زیاتر بوو به خویندنه وه ی یاسا کانی بوونه وه ر و ژیان و مروؤ (به گشت ره هه نده کانیانه وه) ده دات تا مادیه ت، ئه ویش له رووه وه ئاین له گه ل جه ختکردنی له سهر کاریگری غه یب و جیهانی رۆح له هه لسه و راندنی شته کان و دارشتنی یاسا کانی جووله ی میژوو و گۆرانی کۆمه لایه تیدا، باوه رپیشی به وه هه یه که یاسا مادیه کان و جیهانی ماده ش حه قیقه ت و گرنگی و رۆلی حاشاهه لته گری خو یان هه یه له دروستکردنی هاوکیشه ژیانیه کاندا و هه ردوو ره هه نده که پیکه وه رووداو و دیارده کان دروست ده که ن و به پڕوه ده به ن، به پیچه وانه ی ته فسیری مادی که نوسهر به "ته سکین" وه سفی ده کات و ته نیا

جيهانى مادى و دهستوراتى مادى له بهرچاو دهگرى و له ههولئى ئه وهدايه گشت حالهت و دياره و رووداوهكانى مروؤ و ميژووى پى راقه بكات و ليك بداته وه.

لهم بارهيوه دهلى " بهنموونه دهليم سووزى دايك بو بيچووهكهى درهنگتر خووى بهدهست تهفسيرى مادى تهسكبينه وه دهوات له و تهفاعوله كيميائيهى كه بهپيى دهستورى رهق و زهق پيك ديت، كهچى كابرايهكى ميسالى غهبيپه رست زور بهناسانى دهتوانى بلى ئه و سووزه مهعنه وييه لهم مريشكه نه زانه وه بو ئه و جوجه لانهى ... بههرهيهكى خوداييه، بى ئه وهى ته ناقوز له باوه رپه كهى خويدا بكات. ليره دا ههركيز مه بهستم ئه وه نيهه بليم بيركه ره وهى مادى واز له باوه رپه كهى خووى بهينييت و ببينه خوداپه رست، خو ئه گهر ئه مهش بكات پهكى لايهنى مادى بيرورپه كهى ناكه وييت، چونكه خوداپه رسته كانيش باوه رپان به دهستوره كانى مادى ههيه " (32).

ههروهها ئاماژه به وه دهكات كه ته نانهت خودى ماديه كانيش ههست به وه ده كه ن ئه و قابله ماديه يان هيز و پييزى ئه وهى نيهه تهفسيرى هه موو ديارده و رواله ته كانى ژيانى پى بكرى، به لام هه ندئى پالنه رى ترى دهره وهى لايه نه زانستى و فهلسه فييه كه ناچارى پيداگرتن له سه ر به راست زانينى ئه و تهفسيره ي كردو وه ن، مه سعود محمهد له م ميانه يه دا ئه م به سه رها ته ده گيرئيه وه :

" جاريكيان له گه ل ئاشنايه كى كو ميونيستدا له هه ندئى بارى تيك هه لقژانى فيكرى و مادى و ناماديه وه وتويژم ده كرد، له نيوان قساندا گوتم بيركه ره وهى ماترياليست چ مانعئى له وه دا نيهه ئه و حيكايه ته به سه لمينئى كه ده لئى: ده مه و عه سر پشيله يه كه بيچووه كانى خووى له ديهه كى بنارى شاخيكه وه راگويست بو ئه وه به رى ئولئى دامه ن ديهه كه و به شه وه هره سه ي به فر ديهه كهى ويژان كرد و خه لكه كهى كوشت، يا سه گيك له پر كزى و عاجزى داىگرت و دواى چه ند روژيك خاوه نه خو شه ويسته كهى مرد، به لام هه مان ماترياليست ناسه لمينئى پياويكى وه ك حه لاج بايى پشيله كه كه رامه تى هه بو ويئت. له وه لامدا گوته: پياوه ئاينيه كان هينده يان فيل له له ئاده ميزاد كردوه و سه ريان لئى شيواندوه و بو ته ماعى خو يانيان چه وساندو ته وه بو يه

ئینکاری که رامه تیان ده کهین، پیم گوت: من ئەم وه لامهت لی قبول ده کهم به مهرجیک داوای عیلمانیهت و گیانی زانستپه ره وهری و ئینساف و... هتد واز لی بهینیت و دان به وهدا بینیت که مرۆفیکی ئینفیعالیت" (۳۳).

له باهاری داننانی ئاینیش به یاسا مادیه کاندای ده وریان له کارلیکی سروشتی و کۆمه لایه تیدا مه سعود محمد ده لی "مه لاکانی ئیسلام بهر له هه زار سال گوتویانه "حقائق الاشياء ثابتة و العلم بها متحقق"، ته نهها جوداوازییه که هه بی له نیوان ئاینپه رست و مرۆفی مولحید له و مهیدانه دا ئه وهیه که پیاوه ئاینیه کان باوه پریان به وه ههیه که ئه گهر خودا بیه وی ده توانی هه رچی زانستی جیهانی ههیه، هی لی ره به پیشه وه و هی لی ره به دواوه که وا جاری پیداش نه بووه بخاته می شکی نه خوینده واری که وه" (۳۴).

دواتر جهخت له سه ره ئه وه ده کاته وه که فیکری دوانه تی (الثنائیه) له ته فسیرکردنی شته کاندای، واته له به چا وگرتنی هه ردوو ره هه ندی مادی و مه عنه وی، هه چ له نرخ و کاریگه ری یاسا مادیه کان کهم ناکاته وه چونکه یاسا مادیه کان له فیکره ی دوانه تیدا حسابیان بو کراره و پئویست ناکات ماتریالیسته کان له و رووه وه مه ترسیان هه بی "بیرکه ره وه ی مادی هه چی هه قیکی به ده سه ته وه نییه له وه دا که بترسی دوانه تی پایه ی مرۆفی پی داله نگینیت بو ژیر پایه ی ماده ی مردوو، وه یا ئینکاری ده وری هه ره گرنگ و سه ره خوی هیزی زیندوه تی و ئیراده و هوش له رووداوی بایۆلۆجی و کۆمه لایه تی و میژوودا بکات، چونکه که ئه وه له سه ره تای هه لئانی فه لسه فه که یه وه هه مو هیزی فیزیکی و غهیری فیزیکی له گه ل هه مو رووبان و گۆپان و بوون و به سه رچوون بداته وه به تاکه ماک و سه رچاوه ی ماده بی ئه وه ی دان به هه چ سه رچاوه یه کیدی که دا بهینیت و که لین بو بوونی خوا و هیزی غه یبی میتافیزیکی له فه لسه فه که یدا بهیلئته وه، یه که زه ره زیان له له وه حدانیه تی ماده ناکه ویت نه زه ریه که شی کونی تی نابی ئه گهر سه ره له به ری گۆرانی کۆمه لایه تی به تاکه کاریگه ری هوش ببه خشییت و بایی فلسیک بایه خ به نه وت و پیسته ریوی و ئاسن و بنیشت نه دات" (۳۵).

ههروهه زياڊ له وه راشكاوانه تر ده لئى "دين بهر له وهى بىرى مادي سهر به سياسته تيش پهيدا بى و بهر له هه زاران سال، بۆ حسابى خۆى نهك بۆ حسابى دنيا، گوتووه تى ماده پشتگوى ناخرى، خۆ ئىسلامه تى له لاي خۆيه وه هه موو سه روبه رىكى دنياى له بهر رۆشناى دين رىك خستوو وه گه لىك گۆشه ي گرنكى گوزه رانىشى به ياسا وه دستوره كانى خۆى ته نيوه ته وه، ئىنجا شه رميشى نه كردوه بلئى دنياكه پرده بۆ قيامت... له وه وه ده زانيت بايه خدانى دين به دنيا نه به رگى درۆزنه له خۆى ئالائوه و نه فيكره كه شى له فه لسه فه ي مادي وه رگرتوه "(36).

*** **

۲- بهرده وامى و گارىگه رىى ئاين له سهر مرۆڤ:

يه كىك له و بابه تانه ي مه سعود محمەد زۆر جارن به رووى بىريارانى ماديا ده دات و ده يكا ته نيشانه ي پرسىار له سهر فه لسه فه كه يان بۆ خويندنه وهى ميژوو مه سه له ي به رده وامبوونى ئاينه كانه به دريژاي سهدان و هه زاران سال له نيو كۆمه لگه جوړاو جوړه كانى دنيا دا تا ده گاته رۆژى ئه مپۆ، هه روه ها ريشه دارى ئه وه سه ته ئاينيه يه له كۆناخى مرۆڤه كاندا به راده يه ك ته نانه ت مه سه له ئابووريه كانيشى داوه ته دواى خۆى، ئه مه له بارىكدا به لاي قوتابخانه ماترياليستيه كانه وه ئاين و هه ستى ئاينى هيج نين جگه له كه له پوورى نه زانانه ي سه رده مه ديڤينه كان و ئامرازىكى ده ستى بۆرژوا و ده وله مه ند و ده سه لاتدار و پياوانى ئاينى بۆ فرىودانى خه لكه ره شو كيه كه و توانانى مانه وه و خۆراگرييان نييه له سه رده مى پيشكه وتن و سه ركه وتنه زانستى و رۆشن بىرييه كانى مرۆڤايه تى هاوچه رخدا.

به لاي نو سه ره وه ته نانه ت ئه وه ش كه ئاين هه ندى جار له لايه ن پياوانى ئاينى يان ده سه لاته وه بۆ فرىودانى خه لك و به ده سه تپه نانى ده سكه وت و به رژه ونى تايبه ت و شه خسى به كار ده ينى، ئه گه رچى زۆر جارن له سهر ئاين و كه لتوره كه ي حسىب ده كرى، به لام له راستيدا ده شبىته به لگه له سهر ريشه دارى ئه وه سه ته لاي مرۆڤه كان، ئه وىش له و رووه وه كه خه لك زياتر باوه ر به كه سيك ده كن كه مۆركىكى ئاينى به خۆى بدات، واته متمانه يان به ئاين هه يه، ئه وىش له بهر پىرۆزى ئاينه كه يه له

دلایندا، ئەگینا بۆچی ئەو بەرزەوهندیپرستانە ناچن لەژێر ناویکتیری ناایینیدا بەو
ساختەکارییە هەلسن و خەلکیش باوەریان پێ بکات؟!

هەرەها باس لەو دەکات کە خۆشەویستی نابین زۆر جارانی لای
نابینپرەوان پێش کاریگەری نابوری و بەرزەوهندی مادی دەکەوێ و رێ دەکەوێ
بەرزەوهندییه مادیەکان دەکرێنە قوربانی نابیناری. لەبارە ی ئەو بۆچووونەیش کە
پێی وایە نابین و خوداپەرستیهکان هیچ رۆلێکیان لە گۆرانی کۆمەلایەتیدا نییه و
ئەمەش دەکەنە بەلگە ی بێبناغەیی نابین، ئاماژە بەو دەکات کە ئەگەر دین هێندە
بیبایەخ و بیسوود بوایه چۆن لایەنی مادیەتی ژبانی کۆمەلایەتی رێی دەدا دینێکی وا
بارتەقایی مادیەت بێ و لەو زیاتریش رەگ دابکوتی و تەنانەت مادەیش بخاتە
خزمەتی بەرزەوهندی خۆی؟!

مه سعود محمەد دەلی "چەند سەیرە ملیۆنەها خەلق لەخۆوە بەئەرك و
مەسرهفی خۆیان خەریکی بەردەوامکردنی باوەرپێکم بن کە بەلای بێرکردنەوهی مادی
عیلمانیەوه فری بەسەر راستی و مادە و سوودی خەلقەوه نیه، کەچی فەلسەفە
مادییه کە کە خۆی داناوه بە ئالای سوود و خیر و خۆشی گەلن ئەگەر پۆلیس و
عەسکەر نەپیارژن لەوانەیه بەزویی لەبیران بچیتەوه" بۆیه دەلی "دیاره نابین ئەو
بێ بنج و بناوانە نیه له دل و دەروونی خەلقدا کە موعادەله سەراوییهکانی فەلسەفە
مادیی سەر بە کۆمەلایەتی بۆی هەلەنن. ئەگەر نابین ئەو کەم بایەخ و بێ بنجیه له
دلایندا... بۆچی مرۆفی عادیەتی بە دوو فیلی شێخی نیوه خویندوو واز لە ماله کە
خۆی دینیت بۆ خاتری ئەو باوەرپەر کەم بایەخ و بێ بنجە؟ بۆچی شێخە کە ناتوانی
بەغەیری ئەو شتە (کەمبایەخ و بێ بنجە) داوای مالی دنیا و بگره گیانیش لەوخەلقە
بکات؟ بۆچی فەیلەسوفە مادییه کە کە خۆی بە هەموو بیروباوەرپەر روشن و
مرۆقدۆستەکانی خۆیهوه ناتوانی دەبێکی فیلبازە درۆزنە کە خەلک بە داوی خۆیدا
راکیشیت ئەگەر پۆلیس و عەسکەر خەلقی بۆ نەتوقینن؟ بۆ دەبی مەرقلەدی
کابراییکی مردووی هەزار ساله له دوورایی هەزاران کیلۆمەترهوه مرۆفی بێ پارە
بێ دەسلاتی لاتی روت و قوت بۆ خۆی راکیشیت و بە دەوری پەرۆ پالە کە خۆیا

خولى پى بدات و هه زاران فرميسكى له چاوان هه لوهرينى، هيچ حكومت و دهسه لانتى دنيايى و چاوسووركردنه وهش له و كارهدا دهستى نه بوويت؟" جا ده پرسى "چون دهشى ودها به ئاسانى ئهم هيزه زلهى ئاين به دوو موعاده لهى قوت و قرتاو بپوچينته وه كه له واقيعهدا نهك ناپوچينته وه، به لكو پتريش تاو دهگرى" (37).

دواتر رهخنه له وتاريكى نووسه رى چه پى ميسرى فوئاد زه كه ريا دهگرى كه، وهك باسى دهكات، رۆژى 1976/8/2 له ژماره 2012ى گوڤاى (روز اليوسف) دا بلاو كراوه ته وه و تيدا ناوبراو به پي به رژه وهنديه كه كه خوى بو به رى ماركسىستى ره چاو كردوه، به تاييه تى له ناو موسلماناندا، پاساوى بو فيكره (ئيلحاد) له ماركسىزما هينا وه ته وه و ويستويه تى ئه وه به سلمينى كه ماركس له وهى ئاينى به تلياكى گه لان وه سف كردوه مه به ستى هه موو ئاينه كان نه بووه، به لكو هه لويس ته كه پيه وه ست بووه به چه رخ و فره ههنگ و ئاينى تاييه ته وه و به وتهى زه كه ريا ئه گهر ماركس ئاگاي له ئه زمونى ئيسلام بو ايه له ولاتانى جيهانى سيدا كه چون داينه موى بزوتنه وه شوپشگيرى و ئازادبخوازه كان بووه "رى تيده چوو به برياره كانيدا بچوايه ته وه به شيويه كه حسابى بو ئه و رۆله شوپشگيريه بكردايه كه ئاين له هه ندى له و كوومه لگايانه دا ديوتى".

مه سعود محمهد ئهم قسه يه كى فواد زه كه ريا به يه كيك له نيشانه كانى پاشه كشه ي ماركسىه كان له به ردهم هه لكشانى هه ستى ئاينى، به پيچه وانى پيشينيه كانى فه لسه فه كه، ده بينى، ئه گينا ناكري كه سىكى وهك ماركس ئه وه نده بيناگا بووبى له ميژوى ئاينى كه به فراوانى وهك ئيسلام، كه چى ئه و برياره به سه ر هه موو ئاينه كاندا بگشتينى.

مه سعود محمهد ده لى "قه ناعه تم هه يه ماركس بيناگا نه بوو له ئيسلامه تى به كوون و نوويه وه... ئيتر نه ماركس و نه من و توش ئه وه ناسه لمينين كه ئيسلامه تى هه ر له و كاته وه كه ئيستيعمار به رهنگارى عاليه مى سييه م بووه بوته ئازادبخوازان، خو ئه وهى راستى بى له هه موو ميژوى نوپى ئيسلامه تيدا پياوى وهك عه لى كورپى ئه بوتاليب و عومهرى كورپى عه بدولعه زيز مرؤفدؤست و دژه سته م و ديموكرات

دادپه روهر نه پهیدا بووه و نه ری پیدای بوونیشی هه بووه... مارکس ئه و راستییه رووتهی دهزانی، له وهش به ولاوه له لایه نه به گژداچوونه وهی داگیرکه ره وه تو بلیی باس و خواسیکی شه پری خاچپه رسته کان و سه لاهه دینی ئه یوبی نه بیستی؟".

ئه نجا باس له وه دهکات که رهنگه مارکس پیشبینی ئه وهی نه کردبی روژیک له روژان شوینکه وتوه کانی بو پاساودانی شکسته کانیا نه پنا بو به نه زان دانانی ئه و به نه تا هیچ نه بی پاسا و به شوینه که وتیهی خویمان بو ئه و فلهسه فیهه بتاشن" و ده زانم مارکس خه یالی بو ئه وه نه چووه که وا روژیک دیت دوسته کانی هه ره ئه و نه دیان پی ده کری بو له سه رکردنه وهی که بلین ئه ی مه ردم له مارکس مه گرن و هه با بباکانه له ئاین دواوه، چونکه کابرایه کی که م زان بوو، ناگاداری میژووی کون و نوئ نه بوو. هه ره هیندهی له باره ی ئاینه وه ده زانی که به چاو ده دیدیت"، به م پییهش بییت "ده بییت سیفه تی عیلمانیته له فلهسه فیه که ی مارکسیته دارنین و پیی بلین ئه مه گروگالی بابایه کی رق هه لساوی که م زانه" (۳۸).

دواتر له باره ی دیارده ی فریودانی خه لک به نیوی ئاینه وه له لایه نه پیاوانی ئاینی یان غهیری ئه وانه وه باس له وه دهکات که ته نانهت ئه و کرداران هیش له دهره نجامدا ریشه داریی ههستی ئاینی مؤفده سه لمینن و ده پرسی "بوچی پیاویکی عاده تی لاهور، کابول دلایان نایته بای دوو دینار له پینا و به رژه وه نه دی گشتی ماندوو بن که چی به کویره وه ری چه ند سه د دیناریک پهیدا ده کهن و ده چن بو چه ج؟ ... (مادییه کان) ده لین کابرای هه جکردوو دوا ی گه رانه وهی به هوی که شیده ی سه رییه وه باشتر ده توانی له مامله تدا فیل له خه لک بکات... ئه م خه یاله نه که هه ره به تاله، به ره واژیشه... چونکه ئه گه ره بشسه لمینن هه موو جاران حاجی به نیازی فیل له خه لق کردن ده چیتته چه ج، که ئه مه پیوه ندیی به راستیه وه نییه، به وه دا هه ره هه لوهستی مام حاجیمان رون کرده وه، ئه و خه لقه ی که به که شیده که ی هه لده خه له تین، بو کام ته معای مادی له حاجی ده سه لمینن فیلیان لی بکات؟ به راستی حورمه تی چه جه که به لای خه لقه وه له وه دا پتر دهرده که وی که حاجی بو ده سترین چه ج بکه ن چونکه هه لبهت ئه و نیازه ی ده ست برین، که هه بی، ده نگ و

باسيكي ده گاته وه لاي خه لوق، ئيتير كه له گه ل ئه وه شدا گوئ نه دهنه فيلبازييه كه ي و هه مامله تي له گه لدا بكن، دياره حورمه تي كه عبه گه ليك له وه پتره كه من وتوبه خه يالماندا ديت. حورمه ته كه ش هي غه يبه نه ك هي دنيا، دهنه دهبوو فيلبازيكي كورد بچي سهرداني قه ندليل و ده شتي دزه ييان بكات، كه ئه ويان هاويينه هه وار يكي به هه شت ئاسايه، ئه ميشيان ئه نباري گهنه زيړينه ي ولا تي كوردانه، ئيتير بگه ريته وه بو دئيه كه و شاره كه ي خو ي و به خه لوق بلي: ئاوهرن ده ستم ماچ بكن و ليم گه ريڼ قولتان بريم چونكه حه جي ولا ته پيروزه كه تانم كردووه!! فروقي لي حه جكر دووان پتر ئيسپاتي به رزي پله ي حه ج له دلاندا ده كات نه ك به پيچه وانه وه... بيستوومه له وتوويزدا گو تراوه له سالي گرانيدا قورئانيان به نان ددها، به مه ش وا راده نوانرا كه حورمه تي نان له قورئان پتر بيت، به لام مه سه له ي فرو شتنى قورئان بو په يدا كردنى نان له سالي گرانيدا نرخه مه عنه وييه يه كجار زله كه ي قورئان نيشان ده دات، چونكه له و ته رزه قات وقرييه دا هه ر زيړ و ملك و شتي ئه وتويى ناني پي ده هات، ئه گه ر ئه ولادت فرو شتبا كه س نانيكي پي نه ددها، كه واته ئه گه ر راست بي قورئان ناني هي ناوه دياره گه ليك به ولا ي زيړ و ملك و نانه وه به حورمه ت بووه لاي ئه و كه سه ي كړيو يه تي، چونكه قورئان نه ده خورئ نه له به رده كړئ و نه ده زئ و نه فلسيكت ده خاته گيرفانه وه ونه هيچ جوړه سوويكي مادي لئ په يدا ده بي^{٢٣٩}. "فكري مادي ئه گه ر راستيان له بيري خو ي نه با ته وه ناچاره ده بي بي سه لميئي ئه و دينه ي كه به لاي مادي ته وه ته مومرئ نه زانيي مرؤف و ساوايي گروگالي كو مه لايه تيبه پتر چه نگالي له ماده و مه عناي مرؤف گير كرده له هه مووو ئه ياسا و ده ستوران ه ي كه به لاي مادي ته وه كا كل و ناوه رو ك و چه رخ و مه نكه نه ي بوون و به ره و پيش چوون و كامه رانيه^(٤٠). نووسه ر ئه و بوچوونه ي مادييه كان رت ده كاته وه كه پييان وايه په رسته شه كان هيچ ده وريكي جه وه ريبى له گوړاني كو مه لايه تي و بزوتنه وه ي ميژووا نييه، ره خنه كه ي له و رووه وه يه كه له لايه ك ئه گه ر ئه و قسه يه راستيش بي ديسان وابه سته بووني سه رسه ختانه ي مرؤقى باوه ردار به په رسته شه ئاينييه كانه وه نيشانه يه كي پرسيا ري گه و ره له سه ر ته فسيره مادييه كه دروست ده كات، له لايه كي

تریشه وه ناکری شتیکی هینده بی بنج و بناوان و بی رهگ و ریشه له ناخ و سروشتی مروڤدا بهو شیوهیه شان به شانی میژوو له گه ل مروڤدا بهرده وام بی و مروڤ خوویستانه بهدوای بکه ویئت و ریوره سم و داخوایه کانی جیبه جی بکات، له م بارهیه وه نووسه ر ده لی "بی تهئسیریوونی نویژ و روژوو و حه ج و تهقوای عاده تی له گورانی کومه لایه تیدا نابیته دلده ره وه ی بابای ماتریالیست له پیگرتنی نرخ دی و دنیا له نه زهر کومه لانی مروڤ که به دریزایی نه زهل دینداری عاده تی بیان کردوه، چونکه هه رچه نده نه و دینداریه عاده تی به گورانی پیدانه کردبی، دیسان به لای که مه وه له دوو نوخته ی زور گرنگه وه بوچوونه کانی مادی پاشگه ز ده کاته وه:

نوخته ی یه که م نه وهیه که ده بوو لایه نی مادیه تی ژیان و کومه لایه تی له بنه رتدا ری نه دا به په ره سه ندنی دین و زوو به زوو له بن قورسای و روشنایی راستیه مادیه کان دین خه فه بیئت، چون ده شی له بهر روشنایی فیکری مادیدا به سلمینین که دینی وه ها بی بنج و بی بایه خ و زهره ربه خش (له نه زهر مادیه تدا) بتوانی بارته قای مادیه ت و پتریش له و بهرده وام و بهر قه رار و رهگ داکوتا و بی؟

نوخته ی دووه نه وهیه که وا دین به ولای بهرده وامیه وه دیئت و سواری بهرژه وه ندی مادی ده بیئت و له خوئی خه رج ده کات. حاجی لوقمه ی زاری خوئی و منداله کانی ده گیرپته وه و ده ی کاته بیتاقه ی سه فه ری سه ر چاک و پیران... کوخا گاره شه که ی به دیاری بو خزمه ت شیخ ده بات... ته لاق خواردوو وه ک ده رویشی گه پریده گونداوگوند له مه لای دوازه عیلم ده گه ری... سالانه دوو ملیون به رخ و شه ک له کزی حه جدا به ده وری که عبه وه سه رده برپیت و گوشته که ی خه سار ده بیئت" (٤١).

دوای نه وه دیسان جه خت ده کاته وه له وه ی "فی لکردن و ته له که بازی هه رگیز نابیته به لگه ی بیبایه خیی نه و کاره ی فیلی پیوه ده کری، له هه موو نه و بارانه شدا که بهرگی ساخته له بهر نیازی نهینی ده کری، حورمه ت و بایه خی بهرگه که به ئیسپات ده گات" (٤٢).

نووسه ر هه ر له ته وه ره ی باسکردن له کاریگه ری نابین له سه ر مروڤ و قوولی هه سته ئابینی له ناخی مروڤی ئاسایدا له لاپه ره ١٥٤ تا ١٦٢ ی بهرگی دووه می (مروڤ

و ده وروبهر دا ئه و بۆچوونه رەت دەكاتەو هە کە پالنه ره کانی جهنگی خاچپه رسته کان به هۆکاری مادی و دهسکه وتی مادی لیک ده داته وه و، له دوو نوخته ی سهره کبیه وه رۆلی ئاین له بزواندنی مه سیحیه کان بۆ ئه و جهنگه ده خاته روو و پالنه ره دنیاویسته کان ده خاته په راویزه وه، ئه وانیش بریتین له وه ی:

۱- شه په که "له بنه په ت و رواله تیشدا شه پیک ئاینی بوو هه رچه ند له وه شدا وشکه باوه پری سه رلیشیا و هانده ر بووبی... بیگومان هه رای هینده گه وره و به رده ولم به به ریه وه هه یه چه ندی بلیی له سوو دپه رست و ته ماعکار و جه رده و زۆردار و نیازمه ند و فیلبازان بخاته جموجول" جا ئه گه ر ژماره یه ک توجار و ته ماعکاریش له و نیوه نده دا سوو دمه ند بن و ئه م ئامانجه پالنه ری جو له یان بووبی، خو "زۆربه ی ئه و خه لقه ره ش و رووته ی که به شمشیره کوله کانیا ن و له شه زه رد و زه عیفه کانیا ن له دوورایی هه زاران کیلومه تره وه بۆ فیداکاری خۆیا ن هه لده کوتا چ سوو د و به رژه وه ندی دنیا ییا ن له و قوربه سه ریه دا نه بوو".

بۆیه پیی وایه وه ک چۆن هه لوه سته زۆر باسکرا وه که ی ئه للۆرد ئه له نبی سه رکرده ی له شکری ئینگلیز له دوا ی داگیرکردنی شام له شه پری یه که می جیهانیا که له سه ر قه بری سه لاهه دیندا وتی "ئه م زالبوونه دریزه ی شه پری خاچه) نابیته به لگه له سه ر ئه وه ی که شه پری جیهانیی یه که م و دووهم شه پری ئاینی بووبن و دنیا یی ئیمپریالیستی نه بووبن، ئاوايش بوونی دنیا دۆست و هه لپه رست له سوپای خاچپه رسته کاندانا بایتته به لگه له سه ر دنیا یبوونی هیرشه که.

۲- نووسه ر پیی وایه شه رمکردنی مرۆقی دنیا ویست له ده رخستنی نیاز ی راسته قینه ی خۆی و به رگرتنی به تویرا لیک ئاینی، له به رامبه ریشه وه شانازیکردنی بابای ئاینپه روه ر به هه ر کرده وه و نیازیک ئاینی خۆی، به لگه یه کیتره له سه ر ریشه داریی هه سته ئاینی، "بۆچی که حاجی ده چیتته حه ج و یا نویرکهر ده ستنویر ده شوا و یا سو فی قاچی شیخه که ی ماچ ده کا هیچیا ن خۆی ناچار نابینی وه ک بابای

دنیاویست کاره‌که‌ی بشاریته‌وه وه یا ئینکاری بکا و یا به‌رگی دیکه‌ی تسی وه‌پپچی؟! ... له‌شهری خاچیشدا ئه‌و کۆمه‌لانه‌ی به‌ناوی عیسا و شوینه‌ی پیروژه‌کانی فه‌له‌ستین ده‌کۆشان و خۆیان به‌خت ده‌کرد به‌ویه‌ری شانازییه‌وه و پر به‌ده‌م مه‌به‌سته ئاینیه‌کانیان ده‌رده‌بپی، (که‌چی) سوودپه‌رسته دنیا‌دۆسته‌کان سه‌د به‌رگی درۆزنی ته‌فره‌ده‌ری به‌هه‌له‌به‌ریان له‌به‌ر ته‌ما و چه‌زه به‌ده‌کانیان ده‌کرد و هه‌رچی نژیویه‌کی سه‌ر به‌ دنیا‌ی تییاندا هه‌بوو به‌ نه‌خش و نیگاری دین ده‌یان‌پازانده‌وه وه‌ک که‌ له‌م رۆژانه‌دا دین ده‌م و چاوی ناشیرین به‌ ماکیاژ جوان ده‌که‌ن... ئه‌گه‌ر پاره و ملک و عه‌بد و جاریه هانده‌ر بوونایه‌ خۆ ئه‌و که‌سانه‌ی که‌ خه‌لقه‌که‌یان به‌ره‌و شه‌ر ده‌برد زمانیان نه‌برابوو هاوار بکه‌ن: هۆ خه‌لقینه‌ با بچین بۆ سووریه و فه‌له‌ستین و میسر خۆمانیان لی‌ ده‌وله‌مه‌ند بکه‌ین. جا ئه‌گه‌ر خه‌لقیان به‌دوادا بهاتایه‌ دیاره شه‌رکه‌ بۆ دنیا بووه."

بۆیه نووسه‌ر راشکاوانه ده‌لی "گێرانه‌وه‌ی شه‌ری خاچ بۆ هۆی مادی و ئابوری و ته‌مای دنیا‌ی کارێکی سافیلکه و سه‌راوییه و نژی هه‌موو راستیه‌کی میژوویه".

۳- حه‌قیقه‌تی غه‌یب و حاله‌ته‌ رۆحیه‌کان:

نووسه‌ر له‌ دوو توپی قساندا له‌ چه‌ند جییه‌کدا ئاماژه به‌ حه‌قیقه‌تی هه‌بوونی خدا و جیهانی نابهره‌ست و خه‌سه‌له‌ته‌ رۆحیه‌کانی مرۆف، بۆ نمونه سه‌باره‌ت به‌ زاراوه‌ی بوونی هیژه‌کی (الوجود بالقوة - potential) واته‌ توانای شاراوه و ده‌رنه‌که‌وتوو مرۆف که‌ ده‌رکه‌وتنی له‌سه‌ر کات و ته‌مه‌ن وه‌ستاوه (وه‌ک توانای قسه‌کردن و سی‌کس له‌ مندالدا) که‌ هه‌ر یه‌که‌یان له‌ قو‌ناغی‌کی پێشکه‌وتووتردا ده‌رده‌که‌ون، بوونی ئه‌و هیژه‌ که‌ ده‌رکه‌وتنی دواخراوه‌ ده‌بی له‌ لایه‌ن خاوه‌ن بریارێکه‌وه‌ دواخرا‌ی ئه‌گینا له‌ روانگه‌ی نه‌بوونه‌وه‌ ساتی ئیستا و دوا‌ی هه‌زاران و ملیۆنان ده‌قیقه و سه‌عاتیش هه‌ر وه‌ک یه‌که "ئه‌و ماده‌ی فه‌یله‌سوفه‌ مادییه‌که‌ی بۆ ئیتمه‌یان باس کردوه له‌خۆوه ناتوانی له‌ پێشه‌وه‌ مشوری ئه‌و بوونه‌ هیژه‌کیه‌ بخوات،

چونکه ئیراده و ئیدراکی نیییه نه ههست به خۆی بکات و نه خهريك بیټ به شتانه وه، واته دواخستنی ئه و سیفته و هیزانه بۆ کاتیکی ئاینده ئاماژه بۆ ژیرییه ک دهکات له پشت ئه و برپاره وه، مادهش بۆ گیان و ژیرییه - ههروه اش خاسیه تی وه ک زیندوویی و ئیراده و هۆش که بوونی هیزهکیان له مادهدا نه بوو، مومکینی نییه له ههناوی مادهی مردودا ورده ورده به تیپه رینی کات برسکینی، چونکه له نوخته نه زهری (نه بوون) هوه دهقیقه ی ئیستا که و دوا ی ئه و دواتر و ههتا کۆتایی ملیونه ها دهقیقه هه موویان وه ک یه کترن، هیچ تاکیکیان ناتوانن شتیک پهیدا بکه ن که ئه وی بهر خۆی پیی پهیدا نه کرابوو دهنه ده بی بلین هیزیکی سحری و غهیبی له و تاکه یاندا هه بوو، که ئه مه دژی هه موو بیرکردنه وه یه کی مادیه . ئه و فهیله سوفانه ی ده لئین ماده له فلانه پله دا و له فلانه باردا قابیلیه تی (ژیان) ی لی پهیدا ده بی، سیفته تیکی نامه وجود بۆ ماده که له غهیبه وه ده خوازنه وه (ئه مه ش جهرگه ی میتافیزیکیه ته)، دواتر ده لی "فهیله سوفی مادی که نه سه لمینی (خوا) ئه و بوونه هیزه کییه ی له ماده دا خه لق کردوو ده بی سه لمینی که ئه و ماده ی ئیستا قسه ی لی کراوه هه ر به جاری لیبی هه لئاستی به ره به ره خاسیه تیک له هه ناوی خۆیدا برسکینی که پیشتر وجودی نه بووه" (٤٣)

سيهه م: رۆلى ئه رينىي ئىسلام و زانايان و دامه زراوه ئاينيه كان:

مه سعود محمەد خۆى به لايه نگرى ئايدىؤلۆژيايه كى ئاينى يان غه يره ئاينى بربار نه داوه كه له روانگه و چاويلكه ي ئه وه وه شته كان ببينى و بخوئيتته وه، ههروه ها، ئاساييه كه له خۆرا خۆشى نه كرده بپته نه يارى هيج فيكره و ئايدىؤلۆژيايه كه مه گه ر به ليكدا نه وه و توؤژينه وه ده رك به زۆرى و زه قىي هه له كانى بكات. به واتايه كى تر ئه وه ي نووسه ر له روانگه يه كى سه ربه خو و نالايه نگره وه بۆ واقيع و ميژووى روانيوه و ئه و به ربه سته ده روونيه ي رى له لايه نگرانى ئايدىؤلۆژياكان ده گرى دان به لايه نه ئه رينيه كانى به رامبه ره كانياندا نه نين لاي ئه و نه بووه، بۆيه ئه گه ر ديمه نيك يان هه لؤيستىك يان به هايه كى له م يان له و ئايدىؤلۆژيا يان كه س و گروه يه وه ديبى باسى كردوه، ليره وه يه ئه گه رچى ئه و خۆى به كه سيكى ئاينخواز دانه ناوه و خۆى گوته نى له چه ند مانگىك زياتر سه رى خوئندنى به حوجره دا نه كردوه و ته نانته دريژه ي به نه ريتى بنه ماله كه ي له كردنه وه و وتنه وه ي زانسته شه رعيه كان نه دا، به لام ده بينى هه لؤيستته كانى له مه ر زۆر مه سه له ي ميژووى پهبه نديدار به ئه ده ب و سياست و ئاين و ميژوو جياوازيه كى به رچاوى هه يه له گه ل ئه و ئاراسته گشتيه ي كه رۆشنبرانى سه ر به فيكره ي چينايه تى و سيكيولاريزم له كۆن و نويدا گرتويانه ته به ر، كه هه ميشه له چاويلكه ي ته سكى فه لسه فه و ئايدىؤلۆژيا و حزبه كانيانه وه بۆ ديارده ئه ده بى و ميژوييه كانيان روانيوه و راقه يان كردوون و له نيو ئه وانده دا وينه ي ئاين و زانايان و دامه زراوه ئاينيه كانيان به شيوه يه كى سه لى پيشان داوه.

مه سعود محمەد ده لى "نوسه رى مولته زيم كه يه خه گيرى ميژوو ده بى به زۆره ملي ده يخاته سه ر زه وى و فه لسه فه كه ي ده كا به كفن و له به رى ده كا، پيشته ده لى فه رموو سه ير كه فه لسه فه كه م چه ند گونجاوه له گه ل ميژوو. من ده ليم نابى تيشكى فه لسه فه وه ك شه وقى نيؤنى سه وز و سوور ده وروبهرى خۆى به ره نكى خۆى ره نكين بكا، ده بى فه لسه فه تيشكى بى ته ره فانه بخاته سه ر واقيع تا راستى و نه ئينيه كان ده رخوا، ئه گه ر وانه كا به هه له مان ده با" (٤٤).

ئەم بېتەرەفییەى نووسەر بوو تە مایەى ئەوەى نەسلەمیتەوہ لەوہى ئاماژە بە چەندین رووکارى گەش و ئىجابیى لە مېژووی ئىسلامى و کارىگەریى ئاینى ئىسلام لەسەر گەشەپێدانى بارى رۆشنیىرى و ئەدەبىی کورد و بەروپێدانى گیانى مرۆفدۆستى و دادپەرەوہرى لەناو رۆلەکانیدا بەدات، ئەمە لەکاتیکدا زۆرێک لە رۆشنیىرانی هاوسەرەدمى ئەو گەر ئەو راستیانەشیان زانیی (لە نموونەى دۆستە کۆمىۆنىستەکە کە مەسعود محمەد وتوێژەکەى لەگەڵ کردوہ و پىشتەر باس کرا) لە نووسینەکانیاندا رایان نەگەیاندوہ و دانیان پێدا نەناوہ، چونکە ئەوان بىلایەن نەبوون و دان نانیشیان بەو راستیانەدا پىچەوانە وەستاوہ لەگەڵ ھەژموون و بەرژەوہندى و بنەماکانى فيکرى و فەلسەفى و ئایدیۆلۆژىیاندا، کە بەلایەوہ ئاین تلىکى گەلان و چەکى دەستى چەوسینەران بووہ.

لەناواخنى نووسینەکانى مەسعود محمەد دا لە چەندین جى و بۆنەى جىاوازدا بەشىوازى جۆراوچۆر ئاماژەى بەسینەفرانى و لىبۆردەبى و گشتگىرى و گیانى ئازادىخوازى و مرۆفدۆستى و ھاقيەرەوہرى ئىسلام کردوہ و زۆر ھەلۆیستى شۆرپشگىرپانە و پىشکەوتنخوارانەى ئاینەکە و پىشەوا و زانایانى بە نموونە دىنینتەوہ و دەورى دامەزراوہ ئاینیى کلاسیکەکان (بەتایبەت خویندى حوجرەکان) لە برەوپێدانى زانست و ئەدەب و رۆشنیىرى و یەكخستنى ھەستى خەلکانى پارچەکانى كوردستاندا بەئىجابى ھەلەسەنگىنى.

دەتوانین لە چەند تەوہرەيەكدا ئاماژە بەو بۆچوونانەى مەسعود محمەد

بکەین:

۱- ھەستى ناينى و نەتەوہپەرەوہرىى شاعىر و رۆشنیىرانى کلاسیکى كورد:

مەسعود محمەد لە تەفسىرکردنى ھەلۆیستى نەتەوہییانە و ھەقدۆستانەى شاعىر و رۆشنیىرانى کلاسیکى كوردا، جىاواز لە زۆرێک لە رۆشنیىر و ئەدیبانى چەپ و ناسیونالیستى كورد کە ھەولیان داوہ ئەو ھەلۆیستانە لە کارىگەریى ھەست و پاشخانە ئاینیەکە داڤرن و بىگىرئەوہ بۆ ھەستى چىنايەتى یان ناسیونالیستى داڤراو

له پاشخانی ئاینی، دوو خالی له بهرچاو گرتووو تا بتوانی لیکدانه وهیه کی دروست بۆ ئه وه له لویستان بکات:

۱- وه ک خووی بنه پتهی خوی بیته ره فانه و به چاویلکه یه کی بیرهنگ بۆ ئه و میژووی پروانیوه.

۲- به پیوه ره کانی عه قلی ئه و سه رده مه و له روانگه ی هه سته گشتیی و به ها باوه کانی ئه و قوناغه میژووییه تایبه ته وه هه لویسته کانی ئه و شاعیرانه ی هه لسه نگاندوه نه ک به پیوه ره کانی نیوه ی دووه می چهرخی بیسته م و باری فیکری و ئایدیۆلۆژی و سیاسی زال به سه ر بارودۆخی ئه مه ی دوا ییدا، بۆیه جیاواز له و دوو چینه رۆشنبیری باس کران، پیی وایه هه رکام له شاعیرانی کۆن (له نمونه ی حاجی قاری کۆیی) پیش له وه ی هه ر شتیک بووبن هه لگری فه لسه فه و باوه ری ئیسلامه تی بوون، ئه و هه سته شوپشگیری و نه ته وه په ره ری و دادخواییه ش که تیئاندا بووه ته نیا هه سته کی ئاینی و باوه ریکی پاکی ئیسلامه تی ناواخن بووه و له روانگه ی جیبه جیکردنی فه رمانی شه ریعه ته وه دژی کاری نه نگ و به د وه ستاون و هه ولی هۆشیارکردنه وه ی خه لکیان داوه.

بۆ نمونه له باره ی وه ستانی مه لای ئیبو ئاده م دژ به سته م و ره فتاری نه نگی خه لک یان ده سه لاتدار و کاربه ده ستانی ئه و کاته ده لی "ئه وه نده ی بیسته بیتم و زانیبیتم وله کتییی بایه خداردا خویند بیتمه وه بۆم ساغ نه بۆوه مه لای ئیبنو ئاده م کوردایه تی کردبی به واتای بزوتنه وه یان فه لسه فه یه کی قه ومی. به لی به پیی ئه وه ی که مسلمانێکی راست بووه و له خوا ترساوه و برۆای به قیامه ت ترسی دنیای له دانا بردۆته ده ری، موکینه له ریازی ئه نجامدانی فه رمانی شه ریعه ته وه به ره نگاری کاری ناره وای حکومه تی ئه وسای بووبی... جا ئه گه ر عوسمانییه کان فه رمانه و بووبن یه خه گیریان بووبی و که وتبیته هه لوه سته وه ها له ریی مه فهومی به ره له سته یکردنی بیگانه وه له رواله تدا شیویه یه کی کورد په ره ری وه رگرتبی، به لام ئایا ئه و کارانه هه موویان که له په راویزی واتای ئاین ده رناچن تا بشلیی به نرخ و پیروژ و شه رافه تکارن، مومکینه پیان بگوتری کوردایه تی؟" (٤٥).

ههروهه پيى وايه كه پاشخانى فيكرى حاجى قادرى كوڤى كه يه كى له ربه رانى شيعرى نه ته وايه تى هاوچه رخه، هه ر پاشخانىكى ئاينى بووه و له ژير كارتى كرنى ئايندا هه لوڤستى ئازادى خوازانه و نه ته وه په روه رانه و دژايه تى كرنى ده ربه گ و زالمانى گرتو ته بهر، نه ك به پالنه رى هه ستى چينايه تى يان ناسيوناليسى. له م باره يه وه ده لى "ورد بوونه وه و سرنجگرتنىكى ژيرانه له هه لبه سته كانى حاجى تيمان ده گه يه نى پاشخانى سه قافه تى حاجى پاشخانىكى ئىسلامى ميشك كراوه يه كه په ندى له داهينان و دوزينه وه زانستيه كانى نه وروپاى سه ده ي نوزده م وه رگرتبى و باوه رى به سوود و دروست بوونيان هيئايت" (٤٦).

جا هه ول دهدات نه وه بدوزيته وه ئايا له شه ريعه تى ئىسلامدا هيجى وه ها هه يه خاوه ن بيروپايه كى موسلمانى پتر له سه د سال پيش نه مپوى وه ك حاجى قادرى كوڤى راسته وخو بخاته سه ر دوژمنايه تى يه كيك له و تاومه كوومه لايه تيانه ي به زاراهى نوى پيى ده گوترى چين؟ به ده ربرينىكى دى ئايا ئىسلام پشنگيرى له بيروكه ي چينايه تى به مانا ماركسييه كه ي - ده كات تا بگونجى حاجيش له وه فيكره ي دوژمنايه تى چينى ده ربه گى وه رگرتبى، ياخود حاجى قادى له روانگه يه كيترى ناچينايه تيه وه دژايه تى ده ربه گى كردوه؟

نوسه ر سه رتا له باره ي تىروانىنى ئىسلام بو مه سه له ي جياوازى چينه كوومه لايه تيه كانى نيو كوومه لگه ده لى "فيكره ي داد له ئىسلامدا له سه ر بناغه ي چينايه تى هه لئه ستاوه... بيگومان ئىسلام ده وله مه ندىكى نويزكه رى خوشتر ده وى له هه ژارىكى نويزنه كهر، به لام گومان له وه شدا نييه كه پتر له سه ر هه ژار ده كاته وه تا ده وله مه ند هه رچه ند له سه ر كردنه وه كه له نوقته ي (دژايه تى ده وله مه ند) وه سه رى هه لئه داوه چونكه ئىسلام سه ر به چينبون و سه ر به ره گه زبونى نه كردوه به تاولن... له هه مان كاتيشدا نه مه ي له خوى نه كردوه به ئامانج ده وله مه ند و زه ويدا ر و ده ربه گ هه تا قافى قيامه ت ده بى ئيمتياز كه يان هه ر بمينى، چونكه مه علومه سوودى گشتى به پيى كات و بار له چدا بيت ئىسلام نه وه به ياسا داده نى".

دواتر له باره ی په یوه نډی ئه م فه لسه فه یه به بیر کړدنه وه و هه لویسته کانی حاجی قادره وه ده لئ "بیگومان له سهرتاسه ری شه ریعه تی ئیسلام به هه موو سه رچاوه کانی یاسا دانانیه وه تاکه یه ک ریچکول له به ده ست ناکه وی بریته وه بو فیکره ی چینایه تی تا کو به ئومید بین له شه ریعه ته وه مامؤستایک په یدا بیته دوشمنایه تی ده ره به گ فی ری حاجی قادر بکات "هه روه ها پی وایه "هاتنی قسه ی هه ژار دوست وه یا سته م نه ویست له هه لبه ست و نووسین خو ی له خویدا نابیته به لگه ی بوونی فیکره ی چینایه تی لای خاوه نه که ی، چونکه به زه یی بو هه ژار و رق هه لگرتن له سته مکار میراتیکی هه زاران سالی مرؤفه "

له کو تایی وردبوونه وه که یدا ده گاته ئه وه ی بلئ "ئیمه چه نډیکی خو مان قول بکه ینه وه بو بنج و بناوانی فه لسه فه ی ئیسلام به نیازی وه ده ست هی نانی بنگه ییکی فیکری که یه کیکی نازادیخوازی وه ک حاجی قادر به ره و خو دانه پال (چین) بیات ده سته مان به شتیک ناگات جگه له فیکره ی (داد)ی ئیسلامی ... له به رنه مه چه نډیکی خه ریک بین له لایه نی ئیسلامه تی حاجی قادره وه فیکره ی چینایه تی له هه لبه سته کانی حاجی بدؤزینه وه هه ر به ده وری خو ماندا ده سوړپینه وه بو ئه و سه رشاره ی که له سهرتاوه لیی که وتینه بزوتنه وه وه، ئه ویش سه رچاری ئیمان وئو مه فهومانیه که له وه وه وهرده گیرین" (٤٧).

مه سعود محممد ته نیا کوششی دادویستانه و نازادیخوازانه ی مه لای ئیبنو ئاده م و حاجی قادری کو یی بو کاریگه ری پاشخانه ئاینیه که یان ناگپریتته وه، به لکو پی وایه "هه موو شیعیری کوردی به ر له په یدا بوونی حزبه (چین په روه) هکان له کوردستاندا له گو شه نیگای دادپه روه ری و فه رمانی ئاینی پاکه وه به ره و به ره لستیکردنی کاری به ده وه رویشتون" (٤٨).

۲- رۆلى حوجرهكان و مهلايانى مزگهوت له خزمەتى نهدهب و رۆشنبىرى و دۆزى
كورددا:

مه سعود محمەد جياواز له ئاپۆرهى رۆشنبىرانى ئەو سەردەمه - كه به زۆرى سەر به فيكرهى ماترياليزم و چىنايه تى بوون - كه ئاين و دامه زراوه و زانستهكان و زانايانى ئاينيان به هيمما و نيشانه و سه چاوهى دواكه وتن و نه هامة تى گهلى كورد داده نا و به چاوى سووك بۆ رۆل و پايه يان ده پوانين، له چه ندين جيذا به بايه خه وه باس له رۆلى ئاين و دامه زراوه زانستيه ئاينيه كان و زانايانى ئاينى كوردستانى كردوه .

نووسەر باس له وه دهكات كه شيوازي خويندى فه قيبايه تى له سەرتاسەرى كوردستانى گه و ردها له ميژووى دور و نزيكيدا رۆلئىكى گه و ردهى له به يه كه وه گرئىلى پارچه كانى كوردستاندا ديوه و بره وى به ههست و هۆشى نه ته وه يى داوه، ههروه ها مه درسه شه رعيبه كان رۆلى خويندنگه و زانكو هاوچه ركه كانيان بينيوه و زانسته مروى و كۆمه لايه تيه كانيان تيدا خوينراوه و سه چاوهى گه شه پيدانى رۆشنبىرى و ئەدهبى كورد و پيگه ياندنى چه ندين زانا و ئەديبى گه و رده بوون كه به هۆى پله و پايه ي زانستى و ئاينيانه وه پله و پايه ي گرنگيان له ناوه ندى زانستى و نيو ده سه لاتى سەردەمى خوياندا گرته و .

ئەوهى مه سعود محمەد له په سنى رۆلى حوجره و زانا ئاينيه كانى كوردستاندا گوتويه تى له نيو رۆشنبىرانى هاو ئاست و هاومه شره ب و هاوسەردەمى ئەودا شتيكى ده گمه نه و، به و كارەى به رگرييه كى بويرانه ي له و ده زگا و كه سايه تيبانه كردوه، كه ئەو به رگرييه ي هينده ي وه ستانه كه ي به رووى چه په كان و رۆشنبىرى چه پايه تى بالاده ستى ئەو سەردەمه دا تاكانه و سه ير بووه . رهنگه هه ره له و رووه شه وه بووى كه تۆمه تى "كۆنه په رستى" دراوته پال، وه ك پيشتر له سه ر زمانى خۆى ئاماژه مان بۆ كرد .

مه سعود محمەد له و باره وه له به شى يه كه مى (حاجى قادرى كۆيى) دا باس له وه دهكات كه " چه ندين بنه ماله ي زانا بۆ ماوه ي سه دان سال شه و چراى

خویندهواری و ئهدهب بوون و... تا رادههیک باری بی کیانی و بی هیزی و ههژاری مهیلله ته که بیان راست کردۆته وه... بیگانهیه که دهلی و دهنوسی (قدوتنا و مولانا الشیخ خالد الکردی) بیهوی و نهیهوی ته واویک له گوتهی بی حورمهت دهلیسته وه که بی شهروانه له کورد دهگیری، ههروهها دهلی "هه ریه که له و مه لا و پیشهروانهی ناین و ته ریهت و ئهدهب بهقهدهر قارهمانیکی میلی پشتگیریان له کورد کردوه بهچهکی زانست و مهعناهی سهردهمی خویان... مه لایهتی له شیعی تیگری شاعیرلی پیش قۆناغی نوی دیمه نیکی تابلئی بهرچاوه... ئارایشت و زینهتی به شیکی زۆر له شیعی شاعیرهکان راسته وخۆ له کتیب و زانستهکانی مزگهوت وه هه لدهستان... له دیوانی حاجی قادردا چه ندين هه لبهست هه ن زادهی کوتومی مزگهوتن، وه که ئه ویش هه موو ئه و شاعیرانهی مه لا بوون و بهدوایی شوهرتی غه له بهی لی کردوون وه ک نالی و مه وله وی و وه فای و بیخود و صافی، ئه سه ری خویندنی مزگهوت له سه رانسه ری دیوانه کانیاندا دیته بهر هه موو چاویک" (٤٩).

جا له بهرامبهر ئه وانهی به چاوی سووک سهیری زانستهکانی ناو قوتابخانه شه رعییه کانی مزگهوت ده که ن وه سفیکی به هیز بو رۆلی ئه و زانستانه له سه ردهمی خویاندا ده کات و به به شیکی له زانسته گرنگه کانی مرۆقاپه تییان داده نی و زاناکانیشیان به زانای گه وری ناین و زانست داده نی، ئه و جوړه که سانهی به و شیوهیه له خویندنی مزگهوت دهروانن به "نابه له د" ناو ده بات و پیدگیری ده کات له وهی توانای مه لاکانی جارن بو سه ردهمی خویان به به راورد به توانای خوینده وانی ئه مرۆ زۆر پیشه که وتووتره و دهلی "خوینهر وا تینه گا خویندنی مزگهوتان شتیکه و زانست شتیکی دیکه یه: بهر له راپه رینی زانستی نویی ئه وروپا له هه موو جیهاندا هه ر ئه وه زانست بوو که وا له مزگهوته کان به ده رس ده گوترانه وه، تائیستاش له نیو زاناکانی ئه وروپادا که ناوی ئیبن سینا دی وه ک ناوی ئه نیشتان هاتبی وایه، مه علومته ئیبن سینا مه لاییکی زیده گه وری سه ردهمی خوی بووه. له رووی نابه له دیشه وه گه لیک له گه نجه کانمان به لایانه وه خویندنی دین خویندنی جه هله، که چی گومان له وه دا نییه مامۆستای ئه و گه نجانesh نابن به فه قیی باش لای مه لای

ئىبنونئادهم ئەگەر ئىمپرو زىندووبايە... بە تىكرابى خويندەوارى ئىمپرو كورد بەراورد بگە لەگەڵ مەلاكانى لەمەوپيش و ھەر لايە بەپيى زەرف و كاتى خويان ھەليان سەنگينە، بىگومان تەرازووى مەلاكان يەكجار سەنگينتر دەبى... مەلايىكى كوردى ٤٠٠ سال پيش ئەمپرو ھاوتاي خويندەوارى (نمودجى) سەردەمى خوى بوو، واتە ئەو زياتر كورپى رۆژگارى خوى بوو لە مامۆستايىكى كورد... پياويكى وەك ئىبراھىم ھەيدەرى كە بوو بە شىخولئىسلام لە دوارۆزانى خەلافەتى عوسمانى مەلايىكى ھەوليرى بوو، بەپيى دەورى خوى پايەيىكى نەھيشتەو ھە رەوتى زانبارى و ئاينى و جىھانى كە بۆ مەلايىك مومكىن بى لى سەرکەوى. لەو دەمدا ئەم مەلايە لە رووى ھىز و دەسلەت و ناوو مەقامى رۆشنبيريەو ھە چەندىن مەيدان لە پيش خويندەوارانى ئىمپرو كوردەو ھە دى بەپيى كاتى خويان، پايەى شەيخولئىسلام لەو بەرزترە يەكك بگا بە پايەى پاداشتى نۆب، خۆ ديارە تا ئىستا تاكە كوردىك نە ئەو پاداشتەى ھەرگرتو ھە لە دوارۆژيكي بەرچاويشدا بەتەمايە ھەريگرى... خويندەوارىكى دووسەد سال لەمەويەرى كورد كە دەبوو بە پيشەوا لە مەيدانى رۆشنبيريە شەھادەكەى لە فيرگەيىكى كوردستان ھەردەگرت و لزومى نەبوو بەو ھە لە پيناويدا بچى بۆ دەرەو ھە" (٥٠).

دواتر ئاماژە بۆ ئەو دەكات كە چۆن دياردەى خويندنى حوجرە و مزگەوتەكان لە كۆمەلگەى كوردەواريدا لە ھەمو نەتەو ھە موسلمانەكانىتر زياترە و ئەمەش بوو بە ماىەى ئەو ھە زانايانى كورد لە ھاوپيشەكانيان لە نەتەو ھەكانىتر لە سەردەمدا پيش بگەون و دەلى" ئەم خويندەنە ھەك لە كوردستاندا بە دەشت و شارى ھە ھاو ھەشى بۆ كرابوو ھە لە نۆ توركان و نە ھەربان و نە فارسان تائەو ھەى بزەنم نە ھىچ ميلەتيكى دىكەى ئىسلامدا ھىندە خۆش ئامەدى لى نەكراو ھە... ئەم زاھيرە ھە وا بوو سرنجى نووسەرى غەيرە كورديشى ليرە بەپيشەو ھە راکيشاو، يەك لەمانە نووسەرى تورك "رضا توفيق" لە كتيبي "مفصل قانون الفلسفة" قسە نەقل دەكا لە (میزان الحق) ھە حاجى خەليفە كە دەلى: زانستەكانى فەلسەفى لە رىي فەقيەكانى كوردى كوردستانەو ھە لە توركيادا ژيانەو ھە" (٥١).

شانانزیکردنی خۆیشی به ناوو شوڤه تی زانا و شاعیرانی کورد که ده رچووی ناوهنده زانستییه ئاینیه که بوون ناشاریته وه و ده لئی "من له سرنج و تیفکرینم له گه لّ خۆمدا، به وپه پری سادهیی و بی ته مسیلیه وه، ههستی له خۆ رازیبوونم ده جو لئی که ده بینم نالی و شیخ ره زام له ریزی هه ره پێشه وه ی شاعیرانی ئیسلامه وه دین... مه ولانا خالد و کاک ئه حمه دی شیخ شان به شانی گه یلانی و شاهی بوخارا دونیای ته سه وفم بۆ ده گه پین... ئیبنو ئاده م و ئیبنو حاجیب به قه ده ر (عجده و شریفی و جرجانی) له مه لایه تیدا پێشه وان... به شیکی زۆر له خه فه تم ده ره ویتته وه به و چرایه گه ش و تریفه دارانه که له بنگه کانی ئاینی وزانیاری کوردستانی کۆنه وه به تیشکی چاو خیره که یان عه ییی هه ژاری و بی ده سه لاتی و بی کیانیی کوردم بۆ داده پۆشن".

له م تیروانینه وه مه سعود محمهد به گژاچوونه وه و سووک کردنی زانا ئاینیه کانی کۆنی کورد به "خۆ خنکاندن" له قه له م ده دات که دلّی ناحه زانی کورد خۆش ده کات و ده لئی "به راستی کورژاندنه وه ی ناو و رووت و شوڤه تی چراکانی ژانست و ئاین و ئه ده ب له میژووی کورد ئه و کاره خۆ خنکینه یه که ناحه زی کورد حه زی پیده کا و چاوه نوڤیه تی" (۵۲).

مه سعود محمهد له کتییی (اعادة التوازن الی میزان مختل) دا رۆلئیکیدی که ی گرنگی حوجره کانی کوردستان و خویندنی فه قییه تی باس ده کات، که ئه ویش بریتییه له وه ی له کاتی که کورد به درێژایی هه زاران سال بۆی ریک نه که وتوه له چوارچۆیه ی کیانیکی نه ته وه یی یه کگرتوودا کۆ ببیته وه که خه لکی هه موو ناوچه کانی له سه ریه ک شیوه گوزه ران و ره فتاری کۆمه لایه تی بزین و به هایه کی نه ته وه یی و داب و نه بریتیکی گشتییان بۆ دروست ببی و که ره سه ته و ئامرازی به یه ک گه یشتن و پیکه وه ژیان و ئالوگۆری به رژه وه ندییه کانیان نه بووه و قه ت ری نه که وتوه به رژه وه ندییکی گشتی هه موویان بچو لئیی و بیانکاته یه ک ریز، ئا له م کاته دا گه پان و سوپانی فه قییکانی کوردستان به گوند وشاره کانی پارچه لی که دابراوه کانی کوردستاندا "شتیک له پیکه وه به ندبوونی نه ته وه یی بۆ هیشتۆته وه ئه ویش به هۆی بلاویی خویندنی مزگه وته کان بووه که پتر له هه زار ساله له شارو گونده کانیدا بلاون و هه زاران فه قی چوارقۆپنه ی

كوردستان به شوين خويندى زانسته ئاينيه كان و دوزينه وهى زانايانى ليها تودا
گه پاون و به مه (هاورپگه يى) چهند هاوه ليكى (فه قىي) له هموو ناوچه كوردبیه كان
كو كردوته وه و وا بووه ژوورى مزگه وتيك له مزگه وته كانى جييهك فه قىي هر چوار
پارچه كه ي كوردستانى تيدا كو بوه ته وه و پيكه وه ئالوگوري فيكر و قسه و عاده تيان
كردوه و، هه ريه كه يان بووه ته سه فیری ئه و شوينه ي ليى هاتوه و كه گه پاره ته وهش
بووه ته سه فیری هموو ئه و خه لكه ي له مه مله كه ته ي ليى خويند له گه ليان ژيانى
به سه ر بردوه لای ئه و شوينه ي كه وه عزی تيدا كردوه" (۵۳)

فتواكهى مه لاي خه تى

يه كيك له و رووداوانهى ده ميكه له لايه ن رۆشنبيرانى نه يار به بوون و رۆل و كارىگه رىي ئاينه وه ده ورورينى و ده كرىته به لگه ي ئه وهى ئاين و پياوان و دامه زراوه كانى نه خشىكى خراپيان له ميژوى كورد و بزوتنه وه شۆرشگىرى و نازادىخوازىيه كه پيدا هه بووه فتواكهى مه لاي خه تىيه .

فتواكهى مه لاي خه تى - وهك سه رچاوه ميژوويه كان باسى ده كه ن - بريته له و فتوايهى مه لا خه تى ئه فه ندى، كه مه لاي رواندوز بووه له سه رده مى مير محه مه دى رواندوز ناسراو به (پاشاى كۆره) له سه ده ي نۆزده دا له كاتى شه پرى نيوان سوپاى ده ولته تى عوسمانى و له شكرى مير محه مه ددا داويه تى، كه هه ر كوردىك له دژى له شكرى خه ليفه بجه نگى كافره و به مه - به پىي ئه و گىرانه وانه - له شكره كه ي مير محه مه د له شه پ وه ستاوه و شه پ به سه ركه وتنى له شكرى عوسمانى و له گۆرپنانى خه ونى سه ربه خۆيى كوردستان له بىرى مير محه مه د و هاوه لانيدا ته واو بووه .

مه سعود محه مه د له چه ند جىيه كدا، بۆ نمونه له به شى دووه مى حاجى قادرى كۆبى و هه روه ها له كتيبى (اعاده التوازن) دا ديته سه ر ليكدانه وهى ئه م باسه و به گشتى پىي وايه مه لاي خه تى ئه و فتوايهى داوه به لام نه ك دژ به ويستى پاشاى كۆره، به لكو فتواكه له سه ر ويستى پاشاى كۆره خۆى ده رچووه نه ك له دژى، واته "مه لاي خه تى به پىي به رژه وه ندييه ك كه پاشاى كۆره ره چاوى كردوه، بۆ ئه وه هه م ولاته كه وىران نه بى و هه م ئابرو نه تكى به په له و دواكات فه توای ره وانه بوونى ئه و شه پره ي ده رچواندوه تا ببىته هۆى ئيمكانى گىرانه وهى له شكرى كورد بۆ رواندز و كردنه وهى ده رگايه كى ناشتى و ريككه وتن".

نووسه ر ئه م بۆچونه له سه ر زمانى پياويك ده گىرپه تته وه كه خه لكى ناوچه كه بووه و شاره زاي رووداوه كانى سه رده مى پاشاى كۆره بووه، ئه م قسانه يشى، به گوته ي نووسه ر، له رووى گىرانه وهى راستىيه وه بووه ئه گينا "ئه و پياوه هىچ خزميه تى يا دۆستايه تى له گه ل بنه مالهى خه تى نييه و به پىچه وانه وه له لايه ن

مه شره بى ته سه و فوه ده بى به ناحه زى مه لاي خه تى بزميردرى" ، واته نووسه ر له بابى "الفضل ما شهدت به الاعداء" هوه پيى وايه ئه و بوجونه راست و دروسته .

مه سعود محمهد خويشى به دوو به لگه له ليكدانه وهى خوى پشتگيرى له راستى ئه م بوجونه ده كات: يه كيكيان ئه وهيه "له سه ره تاي دانانى مه لاي خه تى به (باش مه لا) و مهرجه عى ئاينى له قه له مروهى پاشاي كوره دا ريك كه وتنك و په يمانىكى بنجى و سه ره تايى هه بووه له نيوان پاشا و مه لادا كه ده خليان به كارى يه كتره وه نه بى" ، به م پييه پيى وايه رى تيناچى مه لاي خه تى به بى ره زامه ندى پاشاي كوره ئه و فتوايهى دابى .

دووه ميان ئه وهيه "پاشاي كوره له حوكمرانىى خويدا ده ستى نه پاراستوه له كوشتن، گومانى له هه ريه كى كردبى كوشتويه تى، بهر له هه موو خه لق مامه كانى خوى كوشتون. ده و جا پياويكى وا... چون ده سته پاچه راده وه ستى له عاست مه لاي خه تى كه خهريك بى كارىكى وا بكات ته خت و تاجى لى تيك بدات؟ مه لاي خه تيش كه شارزاي خوينريژي پاشاي كوره يه چون دواى ئه و فتوايهى هه لئه هات بو جيگايه يه كه خوى تيدا بپاريژى تا ئه و كاته ئيشى پاشا يه كلابى ده بيته وه؟ وهك ده زانين نه پاشا مه لاي كوشت و نه مه لاش ترسا له كوشتن، چونكه فتواكه له سه ر ئاره زو و په سه نكردى پاشا بووه "

هه روه ها ده لى "حاجى قادر كه لاي مه لاي خه تى خويندوه تى به و به يتى كه

ده لى:

تا ته عيinati كور و لال مابوو
له گه لى دپيه كان مه لاي چا بوو

به م به يته زيمينه ن پاكانه بيك ده كا بو مه لاي خه تى... پاكانه كه ي له وه وه دى كه وا مه علوم به دواى مه لاي ئيبنو ئاده مدا يه كه م مه لا له ته عيinati پاشاي كوره سوودى وه رگرتبى مه لاي خه تى بوو. به و پييه ئه و بهر له هه موو مه لاييك ده كه ويته

ناو په راویزی قسه ی حاجی... جگه له مه حاجی و باپیرم له مزگه وتی مه لای خه تی خویندیانه، گرمیان له و کاته دا بیریان نه پزایوو فه تواکه له مه لای خه تی به عیب بگن خو دواى چوونى حاجى بو ئه سته نبول و کرانه وهى هوشى میلله تپه روه رانه ی دهبوو فکریک له و فه توایه بکاته وه و... شتیك له و باره یه وه بلی، له بهرئه وه پی وایه بی عه بیی فتواکه وای کردوه پیاویکی کوردپه روه ری وه ک حاجی قادر ره خنه ی لی نه گری" (۵۴).

هر له میانى ئامازه کردنى به رولی ئیجابیانہ ی زانایانى ئاینی، نووسه ر له ههردوو کتیبی (گه شتی ژیانم) که بیره وه ریبه کانی خو ی تیدا نووسیوه ته وه و (حاجی قادری کوی) دا دوو رووداو ده گپرتته وه که هه لویستی جوانمه ردا نه و هه قپه ره وه رله ی هه ندی له مه لاکانى کورد دهرده خات که چۆن له پینا و وتنى راستیدا گیانى خو یانیا ن خستۆته مه ترسییه وه و دژ به ویستی ده سه لات وه ستاون.

وه ک نووسه ر ده گپرتته وه، یه کیکیان له سالی ۱۹۶۱ بووه، دواى بهرپا بوونی شوپشى ۱۱ ی ئه لیلول عه بدولکه ریم قاسم داواى له مه لایانى کویه کردوه بروسکه ی پیروزیایی بو بنیرن و شوپشگی ره کانی کوردی تیدا تاوانبار بکه ن " ده مه لا به وپه ری سه ربه زییه وه ره فزی خواهشتی میریان کرد و چوونه به ندیخانه و دوو چاری زه حمه تیکی گه وه بوون و که سیش نه یده زانی سه رنجامیان به چی ده گات".

روواوه که یتر له سالی ۱۹۶۶ دا بوو، عه بدولسه لام عارف له ئاهه نگیکی دینیا مه لاکانى له به غدا کۆ کردبووه و داواى له مه لاکانى کورد کردبوو له رادیو قسه به شوپشى کورد بلین... به لام یه کیک له و مه لایانه ی کورد که رتی وشه یه کی له زار دهرنه چوو عه بدولسه لام پی خوش بی، تیكرایان داواشیا ن له حکومه ت کرد ئاشتی بنیته وه له گه ل شوپشگی رانی کورد (۵۵).

۳- ناماژه به گيانى ليپوردن و دادگهرى له نائينى ئيسلامدا:

بهش به حالى خۆم و له و هينده نوسينانهى مه سعود محمهد كه خویندونمه ته وه نايه ته بىرم خۆى به مه سه لهى ناكوکى عه لمانيه ت و ئيسلاميه ت خهريك كردبى و بهم يان به و باردا دايشكاندبى، به لام به تيگه يشتنى خۆم ئه و له عه لمانيه ت نيزيکتر بووه، به لام ئه مه رى له وه نه گرتوووه كه جياواز له روشنبيره عه لمانيه چه پ و ناسيوناليسته كانى كورد به بى ترس و وه ك به شيك له و بابه تانهى سه رنجى راكيشاون و به پيوستى زانيوه بياندرکينى باس له به ها مرويه كانى ئيسلام، وه ك دادگهرى و فره بايه خى و ليپورده يى بكات، تا ئه و راده يه ي هه ندى جار له سروشتى گوتارى ئيسلامى نزيك ده بيته وه .

بۆنمونه له ميانى ره خنه گرتنى له راقه ي تاكره هه ند (احادى) يانى ماترياليزم بۆ ميژوو باس له وه ده كات ئه گه رچى لای موسلمانان ئيسلام دينى خوايه، واته راستى گومان هه لئه گره، كه چى هيشتا ئيسلام بوارى به جياوازي بيروپراو ئيجتihad و تيگه يشتن داوه و له م روانگه وه يه كه چه ندين مه زه ب له ناو ئيسلامدا نروست بوون و هه ر يه كه يان خاوه نى ديد و تيگه يشتن و ليكدانه وه ي خۆيه تى بۆ ده قه كانى شه ريعه ت، بيئه وه ي هيجيان له چوارچيوه ي شه ريعه ت ده رچوو بن .

هه روه ها له باسكردنى ته سكبينيى ماترياليزمدا له لاپه ره ۸۴ى كتيبى (اعادة التوازن الى ميزان مختل) دا باس له وه ده كات كه ئيسلام رى به دينه كانيتير ده دات له ژيتر قه له مپه روى ئه ودا بژين كه چى ماترياليزم هه ر كه ده سه لاتى وه رگرت رى نادات به بوونى غه يرى خۆى نادات

له م باره وه ده لى " دينى ئيسلام له مه يدانى خۆيدا نه يگوت خوانه ناسين به هه موو بارىكدا هه ر ناڤه وايه، به لكو ناڤه وابوونه كه ي به سته وه به هاتنى پيغه مبه ران و به رده وامبوونى خه لقه كه له سه ر خواپه رستن (وما كنا معذبين حتى نبعث رسولا)، هه ر بۆيه ش بۆ دواتر كه ده سه لاتى گرته ده ست رازى بوو به وه ي هه موو دينه ئاسمانيه كان له سييه ي ئيسلامدا به رانبه ر به جزيه دان به رده وام بن چونكه دانى به ودا ده هيتا كه وا كاتى خۆى له داهاناندا (ره وابوون) هه بووه، كه چى وه ك ده رتئين

فەلسەفەى ماتریالیزم که دەسەلاتى گرتە دەست رازى نیه غەیری خۆى یەك دەقیقە نەفەس هەلینیت" (۵۶).

لەبارەى هەلۆیستی ئاینى ئیسلامیش لە کیشە و ستەمى چینیایەتى و جیاوازی هەژار و دەولەمەند و دادپەرورەى کۆمەلایەتى دەلئى "لە هەموو ئەورۆژگارانه‌دا که شەریعەتى ئیسلام بەراستى و دروستى لەکاردا بووه هەمیشە کات دادگەى ئیسلام بەیەك چاو سەیری گەرە و گچکە و هەژار و دەولەمەند و پاشا و گەدای کردوه، تەنانەت یەکیکی وهك (جبله بن الایهم) که لە ئیسلامەتى هەلگەراییه وه لەوه وه بوو که نەیتوانى مەبدەئى یەکسانی و بیفەرقي نیوان مەردم تەحەمول بکات وهك که خەلیفەى دووم (عومەرى کورى خەتاب) پێپەرۆى شەریعەتى دەکرد."

دواتر بەشیوه‌یهك وهسفی بەهای دادگەرى و یەکسانی لە پەیوه‌ندی بە جیاوازی نیوان هەژار و دەولەمەند و ئازادى و یەکسانی مۆرفەکان لە ئیسلامدا دەکات و بەسەر فەلسەفە هاوچەرخی کانیتریدا هەلدەبێرئى هەر دەلئى ئەو گوته‌یه که سێکی ئیسلامی ئەم سەر دەمه گوتیەتى. مه سعود محمەد راشکاوانه دەلئى "بەراستى ئەو داد و یەکسانییهى لە سێبەرى شەریعەتى ئیسلامیدا بەکارهێنراوه لە روى فەرقلەبونی هەژار و دەولەمەندوه لە هیچ رژیمیکی ئەم رۆژگارە، چ ئەوانه‌ى پێیان دەلئین لیبه‌رال چ ئەوانه‌ى پێیان دەلئین پرۆلیتاری بەدى ناکریت، ئیمکانى بەدی کردنیشى نییه. من ئەمه باوه‌رپمه و بەسەرراحت دەرى دەبێم"، هەرچەند دێرئیکیش دواى ئەوه دەلئى "سرنج لە قسه زۆر مه‌شوره نرخداره جوانمەردانه‌که‌ى خەلیفەى دووم (عمرى کورى خطاب) بگره که گوتى: (کیف استعبدتم الناس وقد ولدتهم امهاتهم احرارا) چەند بە سەرراحت و بەشیوه‌یهکی دلێزانه و دلگەرمانه‌ نژی بەندایه‌تیه. له‌گەڵ ئەمه‌شدا کهس ناتوانئى بلئى قسه‌که له هەستیکی (چینیایه‌تى) وه هەلستاوه، چونکه زۆر ئاشکرایه ئەم قسه‌یه و گەلێک ئاکار و کردارى تری خەلیفە عومەر بەره‌وپێش بردنى فکره و بنگه‌ى دادپەرورەى ئیسلامه‌تییه له چارچێوه‌ى کۆمەلایه‌تیى ئەوسای به‌ره‌و گۆراند... بیگومان هەل،ه‌ست و بیروپراکانه‌ى (ابونر الغفارى) که دادخوازى ئەوسایان لئى وه‌تەنگ ده‌هات، ئەوانیش هەر زاده‌ى

دەروونىكى دلسۆزى ھەژاردۆستى ستم نەويستىن بوو كە پشت ئەستور بى بە
فەلسەفەى قورئان و ھەدىس لە گوپى تازه داھاتنياندا" (٥٧).

مەسعود محمەد ھەروھا ئاماژە بەو دەكات كە شەرىعەتى ئىسلامى لە
خەمى دانانى بەرنامە و رینگە چارەدا بوو بۆ گشت ئەو كيشانەى رۆژانە دینە رىي
مرۆف بە رادەيەك ئەستەمە رۆشنبرى سەردەمى نوئ تەنانەت بتوانى بە
دیراسەکردنى سەرجەم ئەو ياساكارىيانەى شەرىعەتى ئىسلامى بۆ بوارە
جۆراوجۆره كانى داناو، بگات "بىگومان شەرىعەتى ئىسلام ياساى بى كە لە بەرى
داناو بۆ ھەموو ئەو شتانەى كە بەلای ئەو ھەو ھەو چاكن يا خراپن... يەك كە لە
رۆشنبرىانى سەردەمى نوئ بتوانى دەريا و دەرياي كتيبى شەرىعەت بخوینتەو، كە
بەويەرى وردى و بەرىنى و قوولییەو لە ھەموو سەروپەرىكى ئادەمیزاد دواو لەو
لایەنانەو كە بەپى باوهرى ئىسلام جىي خۆیەتى ياساى بۆ دابندى، سەرى لەو ھە
سوڤ دەمىنى كە ئەم ھەموو وردەكارىيە چۆن كراو و لە كوئ ئەم ھەموو لىكانەو و
بەراوردکردنە و دەستورنە و لىكۆلینەو و ھەلئىجانە و پالائتە ھەلقولپو، كە لە
تەك ئەو دا كەم كارى عەقلى و قانونى ئەم سەردەمە خۆى دەنوئى" (٥٨).

چوارەم: وەرگرتنى دەستەواژە و زاراو ھەوانبىژىھەكان لە دەربىندا:

مەسعود محمەد ھەك خۆى باسى دەكات گەرچى لە سى مانگ زياتر سەرى
خویندى بە مژگەوت و خویندى فەقئىھ تىدا نەکردو، بەلام رەنگە بەھوكمى
عەرەبىزانىيە قوولەكەى و سەروكارىيە لەگەل سەرچاوەكانى فيكر و رۆشنبرى
عەرەبى و ئىسلامىدا بى كە دياردەيەك لە نووسىنەكانىدا ھەست پى دەكرى كە من
خۆم مەگەر بە دەگمەن ئەگىنا لە ھىچ نووسەرئىكترى سىكىولار و ناسىونالىستى
سەردەمى مەسعود محمەد و ئىستائىشما نەدیو، ئەويش پەنابردنى بەرچاويەتى بۆ
بەكارھىنانى دەستەواژە و دەربىنە ھەوانبىژىھەكانى نۆ ئايەتە و فەرمودەكان يان
ھاوشىوھى ئەوان لەنۆ نووسىنە عەرەبىيەكانىدا ھەك جۆرىك لە جوانكارى و
رەوانبىژى لە نووسىندا، بۆ نمونە تەنيا لە كتيبى (اعادة التوازن الى ميزان مختل)دا

ناين له فيكرى مه سعود محمد دا

ئەم بېرگە و دەستەوازانە بەجۆرئیک له جۆرهکان له قورئانەوه وهرگراون و تنهه لکیشی نووسینهکانی کراون (لا یاتیها الباطل من بین یدیها ولا من خلفها لا ٦/ عالیها سافلها لا ٧/ علی رؤوس الاشهاد لا ٧/ ان الحسنات یذهبن السيئات لا ٩/ الطائر فی عنقه لا ٢٥/ ضربة لازب لا ٣٣/ الی یوم یبعثون لا ٤١/ لکان حتما مقضیا لا ٤٨/ طرائق قددا لا ٥٦/ سم الخياط لا ٨٣/ ذات الیمین و ذات الشمال لا ١٠٢/ لا تثریب علیها لا ١١٢).

ئەمانه هه موویان بېرگه ن له ئایهت و دهقی ئاینی که له هه ندی جیدا به پیتیک یان زیاتر ده سکاری پیکهاته که ی کراوه.

ديداريک بۆ يه کهم و دوا جار

دهمیک بوو تامه زۆی ئەو بووم له نزیکه وه نووسه ری گه وره مه سعود محمەد ببینم تا له پال نووسینه کانیدا، که به ته وای سهرنجیان راکیشابووم، به گفتوگو و قسه کردنی شی ئاشنا بم و ئەو وینە یه ی له ری بۆ چوونه کانی نیو نووسینه کانی وه لام دروست بوو بوون بچیته قالبی راسته قینه ی خۆیه وه و له وه تیگه م ئایا جووری بیکردنه وه و ئاراسته ی فهلسه فیی نووسه ر تا چه ند له گه ل ئەو وینه گریمانه ییه دا ریک دیته وه که من به هۆی هه ندی له بۆ چوونه کانی نیو کتیبه کانی وه لام گه لاله بوو بوو.

ئەو بوو له ۱۹۹۷/۱۱/۷ دا له و کاته ی مه سعود محمەد له به غدا بۆ سهردان گه رابوو یه وه هه ولیز له گه ل براده رانی دهسته ی نووسه رانی هه فته نامه ی (یه کگرتوو) له ماله که ی خۆیدا سهردانمان کرد، که ئەو یه کهم و دوا جار بوو له نزیکه وه ببینم. ئەو ی له و دیداره دا له که سایه تی و جووری بیکردنه وه ی مه سعود محمەد تیگه ی شتم ئەو بوو، ئەو که سیک بوو باوه ری به توانانی مرۆف و زانست هه بوو له دۆزینه وه ی راستیه کانی گه ردوون و بۆ چوونه کانی له باره ی لایه نه ئاینیه که وه بی پیه وه ندی نین به و فهلسه فه یه وه، ئەو گوئی "رۆژیک دیت هیچ شتی ک نامینی که زانست که شفی نه کات، رهنگه قیامه تیش هه ر ئەو کاته بی که هیچ نامینی که شف بکری".

له و دیداره دا تیگه ی شتم که ئەو ی مه سعود محمەد له باره ی ئاینه وه گوتویتی له وه زیاتر نییه که له ئەنجامی وردبوونه وه و رامانی له لایه نه کانی بیکردنه وه ی مادی و به راورد کردنی له گه ل روودا وه کانی ژیا نی مرۆف و له کۆن و نوینا هه ندی له لایه نه گه ردوونی و کۆمه لایه تی و میژویه کانی پیوه ند به ئاینیش وه که به شی ک له و وینه و به لگانه ی گومان له سه ر راستی بیکردنه وه مادیه که دروست ده که ن ده رکه وتوون و، نووسه ر به رووی ماتریالیزمیدا داون، ئەگینا ئەو به و جوړه و به و مه به سه ته ئەو بۆ چوونانه ی ده رنه بریوه که بی ت له روانگه ی باوه ریکی پیشوه ختی خۆی به ئاین، وه که سیکی موسلمان، باس له لایه نه گه شاوه کانی ئاین بکات له

به رامبهر لايه نه لاوازه كانى ماديه تى ميژوويى، وهك كه بيرمه نديكى ئاينى ئه وه دهكات.

رهنگه نووسهر خوئيشى لهكاتى نووسينى ئه و بيروبوچوونانه يدا كه ئيمه كردوونماته بابته تى ئه م ليكولينه وهيه ئه وهى به خه يالدا نه هاتى كه رۆژيك نيت هه ندى له خوئينه رانى به و شيوه يه له و بوچوونانه تيد هگه ن و بوچوونه كانى ده خرينه سياقتكه وه كه ئه و به خه يالدا نه هاتوه و رهنگه نه شيويستى به و ئاقاره دا بچن، به لام ئيدى ئه و نه ويستن و به خه يالدا نه هاتنه ماف له ره خنه گران و خوئينه ران ناسه نيته وه كه به چاوپوشين له كه سايه تى و ويستى نووسهر خوئينه وه بو دهقه كانى بكن، به و مهرجه ي بوچوونيك به زوره ملي به سهر ئه و دهقانه دا دانه برن كه له روى ده لاله تى زمانه وانى و زاراوه ييه وه به رگه ي نه گرن.

كاتى له دانيشتنه كه دا پيم گوت من بابته تيكم نووسيوه به ناو نيشانى "ناين له فيكرى مه سعود محمهد" دا به سه رسورمانه وه وتى "جا من چيم له باره ي ئاينه وه وتوه تا كتيبي له سهر بنووسرى؟"، به لام نه پرسيارى كرد چيم نووسيوه و نه داوايشى كرد بابته كه ي بو بنيرم، هه ستم كرد رهنگه وهك جار ان هه وسه له ي خوئينه وه و به دوا داچوونى نه مابى.

له گه ل خوم كومه لى پرسيارم ئاماده كردبوو كه هه زم ده كرد مه سعود محمهد وهك دوا ليكدانه وهى بو ئه و بابته فيكرييانه وه لاميان بداته وه، كه تايهت بوون به تيگه يشتنى ئه و له واتا و بايه خى ئايديولوزيا و ئاين و پيوه ندى نيوان ئه و دوو چه مكه و، ئاينده ي ئه و چه مكانه له سه رده مى نويدا و تيرپوانينى بو ئيسلام و بزافه ئيسلامييه كان و جيهانگه رايى و تاكجه مسه ريبى جيهان و ليبراليزم و كوئابى ميژوو و... هتد، كاتى خواحافيزيمان كرد پرسياره كانم دايه ده ستنى و داوام ليكرد وه لاميان بداته وه، به لام مچه ند هه فته يه ك تيپه رى هه ر وه لامى نه بوو.

ناچار به ته له فون قسه م له گه ل كرد و هه والى وه لامى پرسياره كانم لى پرسيبه وه وتى "پرسياره كان به پيزن، به لام ناكري له گوئى و له كه پووى شته كان بدهيت و له ئه سلئى شته كه نه ده يت، رهنگه هه ندى شت بلئيت سبه ينى يه كيك بلئى ئه و

كابرايه چ ده لى"، تيگه يشتم له وه ده سلله مه يته وه قسه كانى له باره ي ئه و مه سه لانه ي
 پرسيارم كردوه، به تاييه ت به شه ئاينيه كه ي، خراپ ليك بدرتته وه. ئه لبت ريك و
 راست جوابى نه كردم، به لام له ئاوازي قسه كانى تيگه يشتم كه حه ز ناكات وه لاميان
 بداته وه، له بهرته وه منيش له سه رى نه چووم و ده سته ردارى بووم.

به داخه وه ته مه نى هه لگشاوى ماموستا مه سعود محمد بوار و تاقه تى ئه وه ي
 بو نه هيشته وه بتوانى وه ك جارى جاران، كه توانى له رپى رامن و بيركرده وه ي ورد و
 بيرمه ندانه يه وه له ماهيه تى فه لسه فه ي زال و باوله گوڤه پانه فيكرى و سياسيه كه ي
 ئه وكاتى كوردستان و عيراق و جيهاندا، كه زوريك له عه قله نوخه وييه كان له سه رساميدا
 چوكيان بو دادابوو، په ي به خاله لاواز و ده ردودا و ناسازيه زاتيه كوشنده كانى ئه و
 فه لسه فه يه بيات و پيشبىنى هه ره سى بكات، به هه مان شيوه له فه لسه فه ي بالاده ستى
 جيهان پاش هه ره سى بلوكى خوڤه لات و كيشه و ده ردوداكانى و ئاسوكانى ئاينده ي
 ئه و فه لسه فه يه و داهاتوى موڤايه تى له سايه ي بالاده ستى ئه و فيكره دا، كه
 فه لسه فه ي ديموكراسيه تى ليبرالى و سيستمى سه رمايه دارى و ئابورى بازار و
 تاكجه مسه رى ئه مريكا له جيهان و ئامرازه كانى جيهانگه رايى و شوڤشى ته كنه لوژيا و
 زانياريه كان و تيورى حه تميه تى كوڤايى ميژوو له سايه ي ليبراليه تى خوڤئاوادا،
 بكوڤتته وه و فيكر و تيگه يشتنى كه فه لسه فيانه ي كوردانه به ره م به ينى.

ئه مه له كاتى كدايه كه بو شاييه كى گه و ره له و بواره دا له گوڤه پانه رو شنبىرى
 و سياسيه كه ي كوردستاندا به گشتى هه يه، به گشتى مامه له يه كى سو زبا ويانه و
 ئايديو لوژيانه له گه ل ئه و بارودوخ و سيستم و فه لسه فه نوپيه ده كرى، هه نديك
 به چه شنى خو ته سليم كردنى پيشينه كان به فه لسه فه ي ماركسيزم به پالنه ريكي
 سايكو لوژى و ئايديو لوژى به بى ليكدانه وه و هه لاو يردن و خو ينده وه يه كى جدى بو ئه و
 فه لسه فه يه و دوورايى و ده رها و يشته كانى ته سلیمی بوون، هه نديكيش به پيچه وانه وه
 و ديسان له روانگه ي ناكوكيه كه ي ئايديو لوژى ميژووى له گه ل خوڤئاوا و فه لسه فه و
 پرۆژه كانيدا، سه ننگه ريان لى گرتوه.

*** **

پروفايلى مه سعود محمهد

مه سعود محمهد ناوى مه سعود كورپى مه لا محمهدى جه ليزاده يه ناسراو به (مه لاي گه وره ي كويه)، له سالى ۱۹۱۹ له بنه ماله يه كى ئاينى و زانستى له دايك بووه. بنه ماله كه يان بو چه ندين وه چه خاوهن خويندنگاي شهرعى (حوجره) بوون، به لام نووسهر دريژه ي به و نه ريته نه داوه، به لام ريژى له ناووشوره تى زانستى و ئاينى بنه ماله كه ي گرتووه و به لاي كارى ناشايسته دا نه چووه، به كه سايه تى روى و فيكرى باوكى سهرسام بووه و زورچار له نووسينه كانيدا ئاماژه به بوچوونه كانى ده دات. دواى ئه وه ي له سالى ۱۹۴۵ كوليژى ياساى ته واو كردوه بو ماوه ي ۷ سال له نيچه خه لوه تگيريه كدا ژياوه كه تييدا تواناي روشنبريى خوى بره و پيداوه و بناغه ي ژيانى فيكرى خوى دارشتهوه، له سالى ۱۹۵۱ وه ك نوينه رى كويه بو ئه نجومه نى نيشتمانى عيراق هه لبيژدراوه.

دواى روخانى حكومه تى عه بدولكه ريم قاسم له ۱۹۶۳/۲/۸ له ۱۷-۶-۱۹۶۴ كراوه ته وه زيرى ده ولت، له كوتايى سالى ۱۹۶۶ دا له ئه نجومه نى خزمه تگوزارىي گشتى دامه زراوه و چه ند ساليك له وه زيفه يه دا ماوه ته وه، له دواى ۱۹۶۸ يشه وه خوى بو نووسين و دانان ته رخان كردوه.

سالى ۱۹۷۱ به ئه ندامى كاراي كورپى زانبارى كورد له به غدا هه لبيژدراوه و بووه ته جيگرى يه كه مى سهركى كور و دواتريش به ده مپراست (سه روك) ي كور، زمانى كوردى و عه ره بى و فارسى و ئينگليزى زانپوه و به هه ردوو زمانى كوردى و عه ره بى كتيبه كانى نووسيون، چوونه نيو كور بوارى ئه وه ي بو ره خساند له نووسينى روظنامه وانبيه وه بگويزيته وه بو نووسينى ئه كاديمى ورد و توكمه. ژماره يه ك كتيبي له بوارى فيكر و ئه ده ب و زماندا به كوردى و عه ره بى داناوه و چاپ و بلاوى كردوونه ته وه، له وانه:

- چه ند حه شارگه يه كى ريژمانى كوردى ، ۱۹۷۶.
- وردبوونه وه له چه ند باسيكى ريژمانى كورانى، ۱۹۷۴.
- زاراوه سازيى پيوانه يى.

- چه پکيک له گولزاري نالي، ۱۹۷۶.
 - بهره و راسته شه قامى ئاخاوتنى كوردى، ۱۹۷۸.
 - حاجى قادري كۆيى ۳ بهرگ ۱۹۷۳-۱۹۷۶.
 - بۆ ئه ميرى حه سه ن پور له هه ر كوييه ك بيته، ۱۹۸۴.
 - حه مه ئاغاي گه وره، ۱۹۸۶.
 - مروؤف و ده وروبه ر، ۳ بهرگ ۱۹۷۷- نه وه ده كان.
 - لسان الكرد، ۱۹۸۷.
 - من هموم الحياة، ۱۹۸۸.
 - إعادة التوازن الى ميزان مختل ۱۹۷۷ .
 - بيروسترويكا غورباتشوف، جزاءن .
 - وجهة نظر في التفسير البشري للتأريخ، ۱۹۸۵ .
 - الى العظيم غورباتشوف: تحية و رجاء، ۱۹۸۸ .
 - كيفية النهوض بالمرأة في منطقة الحكم الذاتي .
- مه سعود محمهد له ۲۰۰۲/۴/۱ له شارى هه ولير كۆچى دوايى كرد.

* بۆ ئه م ژيننامه يه سوود له مالمپه رى PUK media وه رگيراهه .

پهراويزه كان :

- (۱) حاجى قادرى كويى، به شى يه كه م / مه سعود محمهد لا ۱۰.
- (۲) مرؤف و ده وروبه ر، به شى يه كه م / مه سعود محمهد لا ۱۵-۱۶.
- (۳)(۴) (۵) (۶) (۷) (۸) هه مان سه رچاوه لا ۱۷، ۲۲، ۲۵، ۴۶، ۸۳، ۱۳۷.
- (۹) مرؤف و ده وروبه ر، به شى دووهم / مه سعود محمهد لا ۱۴۵.
- (۱۰) مرؤف و ده وروبه ر ب، لا ۲۰-۲۱.
- (۱۱) وجهة نظر في التفسير البشري للتاريخ / مسعود محمد، لا ۱۱۰، مرؤف و ده وروبه ر ب ۲ لا ۱۴۴-۱۴۵.
- (۱۲) گه شتى ژيانم / مه سعود محمهد، چاپى يه كه م، ستوكهولم ۱۹۹۲، لا ۲۷۴-۲۷۵.
- (۱۳) هه مان سه رچاوه لا ۵۶۳.
- (۱۴) هه مان سه رچاوه لا ۳۵۵.
- (۱۵) مرؤف و ده وروبه ر ب، لا ۴۸-۴۹.
- (۱۶) وجهة نظر في التفسير البشري للتاريخ لا ۶۲.
- (۱۷) (۱۸) مرؤف و ده وروبه ر ب، لا ۴۰، لا ۴۴.
- (۱۹) مرؤف و ده وروبه ر ب، لا ۴۷.
- (۲۰) مرؤف و ده وروبه ر ب، لا ۳۸.
- (۲۱) (۲۲) مرؤف و ده وروبه ر ب، لا ۶۵-۶۷، لا ۸۵.
- (۲۳) مرؤف و ده وروبه ر ب، لا ۷۴.
- (۲۴) (۲۵) مرؤف و ده وروبه ر ب، لا ۴۲، لا ۹۹.
- (۲۶) مرؤف و ده وروبه ر ب، لا ۹۸-۱۰۴.
- (۲۷) (۲۸) مرؤف و ده وروبه ر ب، لا ۹۹، لا ۱۲۶.
- (۲۹) وجهة نظر في التفسير البشري للتاريخ لا ۶۷-۶۹.
- (۳۰) مرؤف و ده وروبه ر ب، لا ۱۷.

- (٣١) مرؤف و ده وروبه ر ب١، لا ١٩.
- (٣٢) (٣٣) هه مان سه رچاوه لا ١٦-١٧، لا ١٦٦-٢٣.
- (٣٤) هه مان سه رچاوه لا ٤٥.
- (٣٦) مرؤف و ده وروبه ر ب٢، لا ١٦٠.
- (٣٧) مرؤف و ده وروبه ر ب١، لا ٢٤-٢٥.
- (٣٨) هه مان سه رچاوه لا ٢٥-٣٢.
- (٣٩) هه مان سه رچاوه لا ٨١-٨٢.
- (٤٠) مرؤف و ده وروبه ر ب٢، لا ٣٠.
- (٤١) هه مان سه رچاوه لا ٣٣-٤٣.
- (٤٢) هه مان سه رچاوه لا ١٦١.
- (٤٣) مرؤف و ده وروبه ر ب١، لا ٤٧-٤٨ له په راويزدا.
- (٤٤) حاجى قادرى كوئى، به شى يه كه م لا ١٧٥.
- (٤٥) حاجى قادرى كوئى، به شى دووهم لا ١٠١-١٠٦.
- (٤٦) حاجى قادرى كوئى، به شى سييه م لا ٢٧٩-٢٩٥.
- (٤٧) هه مان سه رچاوه و لاپه ر ه.
- (٤٨) هه مان سه رچاوه و لاپه ر ه.
- (٤٩) حاجى قادرى كوئى، به شى يه كه م لا ٢٧٧-٢٨٦.
- (٥٠) (٥١) هه مان سه رچاوه لا ٢٩٥-٢٩٩.
- (٥٢) هه مان سه رچاوه و لاپه ر ه.
- (٥٣) اعاده التوازن الى ميزان مختل / مسعود محمد لا ٥٣-٥٤.
- (٥٤) حاجى قادرى كوئى، به شى دووهم لا ١٠٦-١١٣ / اعاده التوازن الى ميزان مختل لا ٨٠.
- (٥٥) حاجى قادرى كوئى، به شى دووهم لا ١١١-١١٣ / گه شتى ژيانم / مه سعود محمه د لا ٤١٠.
- (٥٦) مرؤف و ده وروبه ر ب١ لا ١٦٥-١٦٦.

(٥٧) حاجی قادری کۆبی ب ٣، لا ٢٨١-٢٩٥.

مه سعود محمهد له چاوپيکه و تنیکی دواتریشیدا که له ههفته نامه ی (گولان) له ژماره (١٣٩) له ٢٠-٩-١٩٩٧ دا له گه لیدا سازی کرد له نیو قساندا ئه م باوه په ی خوی درکانده وه، وه که ده لی "من ده لیم ئه گهر سه رانی کورد وه ک کاک ئه حمه دی شیخ پاک نه بن، دیموکراتیه ت له خورا ناتوانی له کوردستان دروست بی" هه روه ها ده لی "ئه گهر توانیت وا بکه ی حکومه ته که ت عه دل بی و وه زیره که ت دز نه بی و پولیسه که ت حه رام خور نه بی دی ده توانی حکومه تیکی وه ک ئه وه ی ئیمامی عومه ر به عه داله ت دابمه زرینی، سیبه ری ئه م عه داله ته ورده و ده به سه ر هه موو خه لک رابگات" لا ١٥ .

(٥٨) هه مان سه رچاوه لا ٢٨٠-٢٨١.

*** **

(*) ئه م وته یه ی هه ژار موکریانی، ئه حمه د قازی له ژماره ٤٢ ی گوڤاری (سروه) دا، که له ئیران ده رده چی گپراویه تیه وه .
(**) ئه و گوته یه م له دیمانه یه کی خوسره و جافدا خوینده وه که گوڤاری (رهنگین) که جاران له به غذا ده رده چوو، له گه لی کردبوو .
(***) وته که ی فه رهاد پیربال و که مال مه زهه ر له وتاریک وه رگیرون، له روژنامه ی خه بات له ١/٤/٢٠٠٩ دا بلاو کراوه ته وه .

سه رچاوه كان:

- ۱- مرؤف و ده وروبه ر به شى يه كه م و دووهم / مه سعود محمده د. ئەم كتيبە به شى سييه مېشى له م سالانه ي دواييدا ده رچوو به لام هيشتا وه ك كتيب به رده ستم نه كه تووه بيخوينمه وه. دواى نووسيني ئەم بابته و يئنه يه كيم له ئينته رنيت وه رگرتوه، به لام راستيه كه ي به هوى ئەو يه كنه فه سيه ي نووسيني كتيبە كه، خوئندنه وه يم له سهر شاشه پى زه حمه ت بوو.
- ۲- حاجى قادري كۆيى، ۳ به رگ مه سعود محمده د.
- ۳- گه شتى ژيانم / مه سعود محمده د.
- ۴- بو ئەميرى حه سه ن پور له هه ر كوئيه ك بيت / مه سعود محمده د.
- ۵- چه پكيك له گولزاري نالى (له گوڤارى كۆرى زانيارى كورد) / مه سعود محمده د.

- ۶- وجهة نظر في التفسير البشري للتاريخ / مسعود محمد.
 - ۷- الى العظيم غورباتشوف تحية ورجاء / مسعود محمد.
 - ۸- اعادة التوازن الى ميزان مختل / مسعود محمد.
 - ۹- بيروسترويكا غورباتشوف - نقد و تحليل، الجزء الاول / مسعود محمد.
 - ۱۰- په رزىنى بيده نگی، ده قى ديما نه يه كه هه لئو به رزنجى له گه ل مه سعود محمده د ناماده ي كردوه و له ئادارى ۱۹۹۶ دا وه ك كتيبەك له به رلين بلاوى كردوه ته وه.
 - ۱۱- ژماره يه ك روژنامه و گوڤار و سايتى ئە ليكترونى.
- *** **

بلاوكراوهكانى پروژهى (تیشك)

ژ	ناوى كتيب	نووسهر
۱	به ئيسلامكردى كورد، ماسته رنامه يان هه له نامه؟	ن: فازل قهره داغى
۲	نه زانى و بيشه رمى، به شىك له چه واشه كارى به كانى مهربوان هه له بجه يى له كتيبى (سىكس و شىرع و ژن)دا	ن: عومهر كه مال ده رويش
۳	ئاشتىنامه، وه لاميك بو (خويندنامه)ى زهرده شتى	ن: ئامينه صديق
۴	فهتواكه ي مه لاي خه تى، ئه فسانه ي ميژوونوسيك	ن: حه سه ن مه حمود حه مه كه ريم
۵	سه لاهه ددىنى ئه بيبوبى، گه ورتله ره خنه گرانى، گفتوگو له گه ل پرؤفيسور دكتور موحسين موحه ممه د حسين	ئا: ئارام عه لى سه عيد
۶	به ره و به ختيارى ئافره ت (به رگى به كه م)	جه مال حه بيبوللا (بيدار)
۷	ئازادى راده رپرين له رۆژئاوا، له سه لمان روشديه وه بو روجيه گارودى	ن: د. شىريف عه بدولعه زيم و: وه رزير حه مه سه ليم
۸	به جيه انيكردن، ديدىكى ئيسلامى	ن: د. موحسين عه بدولحه ميد و: حه مه كه ريم عه بدوللا
۹	كوردستان له به رده م فتوحاتى ئيسلاميدا	ن: حه سه ن مه حمود حه مه كه ريم
۱۰	به ره و به ختيارى ئافره ت (به رگى دووه م)	ن: جه مال حه بيبوللا (بيدار)
۱۱	ميژووى دىرينى كوردستان (كتيبى سيبه م)	ن: فازل قهره داغى
۱۲	سه ده يه ك ته مه نى نوورين، مامؤستا عه بدولكه ريمى موده رپيس به پينووسى خوى بناسه	ئا: عه بدولدا ئيم مه عرف هه ورامانى
۱۳	ده ولته تى خيلافه ت، بوژاندنه وه ي كۆمه لگه و گه شه سه ندى شارستانيه ت	ن: ئيكرام كه ريم
۱۴	له سه رگوزشته كانى ژيان، ئه ده بى گالته وگه پ، روداوى ميژووى، بیره وه ريبى	ن: شىخ موحه ممه د خال

١٥	پرۆزه ی ده ستوری هه ریمی کوردستان رامانو سه رنج و پيشنيار	ئا: پرۆزه ی تيشك
١٦	بيست و سئ سال سه روه ریی	ن: ئەحمەد حاجی پەشید دکتۆر صەباح بەرزنجی پيشهکی بۆ نووسيوه
١٧	قورئان وه حسی ئاسمانه، نهک په نگدانه وه ی سه رده می خۆی	ن: به کر حه مه صدیق
١٨	ئيسلام و سياست، ليکۆلینه وه يهک له مه پ په يوه ندی نێوان ئيسلام و سياست	ن: ئارام قادر
١٩	سوپای ئە ییوبیان له سه روده می سه لاهه ددیندا پيشکها تنی، پیکه ستنی، چه که کانی، هیزی ده ریایی و شه رو چه نگه گرنه گه کانی	ن: پرۆفیسۆر دکتۆر موحسین موحه ممه د حسين و: عوسمان عه لی قادر
٢٠	پوخته يهک ده رباره ی پۆژوو	ن: عه بدورپره حمان نه جمه دین
٢١	رۆلی پرشنگداری زانا موسولمانه کان له پيشکه وتنه زانستیه کاندای	ن: د. کاوه فه رج سه عدون
٢٢	یه که مین ده ستوری نووسراو له جیهاندا، به لگه نامه يهکی گرنگی سه رده می پيغه مبه ر (صلی الله علیه وسلم)	ن: موحه ممه د حه میدوللا و: شوان هه ورامی
٢٣	ئيسلامناسی یان ئيسلامنه ناسی، وه لامیک بۆ کتیبي (ئيسلامناسی) عه لی مرفطروس	ن: ئیکرام که ریم
٢٤	به ره و به ختیاریی ئافره ت (به رگی سییه م)	ن: جه مال حه بیوللا (بیدار)
٢٥	ئيشکردن نهک ته مه لی	عه بدولعه زیز پاره زانی
٢٦	دوورگه ی بیناسازان، چیرۆکیکی په روه رده ییه بۆ گه وره و بچووکي ئە م نه وه نوێیه	نووسینی: د. عه بدولحه مید ئەحمەد ئەبو سلیمان وه رگیرانی: ئامینه صدیق عه بدولعه زیز

نابین له فیکری مه سعود محمد دا

٢٧	زمانی گه رده لولول، خونی شنه با کۆمه له دیداریکه له سه ر شیعیر، فرههنگ، زمان، ته سه ووف، پۆژه لاتناسی، ژن، په خنه ی ئه ده بی، پووناکبیر و ده سه لات	فرهاد شاکه لی
٢٨	هه له بجه ١٨٨٩ - ١٩٣٠، لیکۆلینه وه یه کی میژووی سیاسیه	ن: عادل صدیق
٢٩	به رگری له قورئان دژی په خنه گرانی	ن: عه بدورپه حمان به ده وی و: وه رزیر حه مه سه لیم
٣٠	فه رموده هاوبه شه کانی بوخاری و موسلیم	ئاماده کردن و وه رگپرانسی: حه مه که ریم عه بدوللا
٣١	مه لا ئیدریسی به دلپسی، رۆلی له یه کخستنی میرنشینه کوردیه کاند	ن: حه سه ن مه حمود حه مه که ریم
٣٢	شیخ مه حمودی حه فید (١٩٢٢ - ١٩٢٥)	ن: ئومید حه مه ئه مین
٣٣	ئیسلام له به رده م دورپاندا	ن: لیوبو لدقایس و: عه بدول حسین
٣٤	پامباری له ئیسلامدا	ن: ئه حمه د کاکه مه حمود
٣٥	وه لامی پرسیاره کان، په وانده وه ی کۆمه لیک گومان سه باره ت به راستیه کانی ئیسلام	ن: دکتۆر که ریم ئه حمه د
٣٦	مروژ و په یامداری	ن: قانع خورشید
٣٧	سه ید قوتب، له هاتنه دنیاوه تا شه هیدبوون	ن: د. سه لاح عه بدولفه تاح ئه لخالیدی و: تارق نه جیب ره شید
٣٨	عوسمانی کوری عه ففان، که سه ایه تی و سه رده مه که ی	ن: عه لی موحه ممه د سه للابی و: حه مید موحه ممه د عه بدوللا
٣٩	خوانی رووح، توپۆینه وه یه که ده رباره ی گه وره یی و پیرۆزی نوپۆ	ن: مه لا ئه حمه دی شه ریه

٤٠	ٲه لفيبي لاتيٲني .. زماني ستاندارد	ٲاماده كوردي: رهوشت محمد
٤١	بٲنه ماكاني فيقيهي ئيسلامي (به رگي به كه م)	نوسيني: د. صباح به رزنجي
٤٢	پوخته به كه ره به راره ي راگه يانندن و راگه يانندي ئيسلامي	ن: ٲه محمد ئي به راهيم وه رتي
٤٣	ده روازه به كه بو زانسته كاني قورٲان	ن: ئي كرام كه ريم
٤٤	به ره وه ربه به كان ده به نه گرنه گ، ديماٲه ي ماٲوستاي ديرين ٲه محمد سه عيد	ٲا: ٲه محمد حسين ٲه محمد
٤٥	گه نه جينه كاني دورگه ي بيٲناسازان	ن: د. عه بدولحه ميٲد ٲه محمد ٲه بوسليٲمان و: بوشرا صديق عه بدولعه زيز
٤٦	فري فري قه ل فري	نوسيني: مه لا موحه ممه دي جه لي كوٲي (مه لاي گه وره) قانع خورشيد پيشه كي بو نوسيوه و ريكيخستوه ته وه په راوٲزي بو داناوه
٤٧	كوچ كومه له چيروكيكي واقيعي كومه لايه تييه	نوسيني: يوسف حاج ٲه محمد وه رگي ٲراني: كاوه محمد شاربا ٲرٲري
٤٨	په روه رده ي مندانان له ئيسلام دا	نوسيني: د. عه بدوللا ناصح عه لوان وه رگي ٲراني: ناصح ئي به راهيم سازاني
٤٩	ئيمام حه سه ن به نٲا ١٩٠٦ - ١٩٤٩	نوسيني: مصطفى محمد الطحان وه رگي ٲراني: محمد عبٲول رحيم

تاین له فیکری مه سعود محهمه دا

۵۰	میژوی کوردهکانی جه زیره ۴۴۷-۶۵۶ ک	نوسینی: ئومید بههرامی نیا وه رگێرانی: عبدالرحیم معرفتی
۵۱	ئایا خوا کچی هه یه ؟ وه لامیک بۆ کتیبی (کچانی خوا)	نوسینی: روقیه صدیق عبدالعزیز
۵۲	گه شتی قیامت	نوسینی: ناصح ئیبراهیم سازانی
۵۳	بیری ئوسوولیی ئیسلامی (له نیوان خویندنه وه وه نه خوینده واریدا	فاضل قه ره داغی
۵۴	تاین له فیکری مه سعود محهمه دا	نوسینی: عومه ر عه لی غفور